

**MASARYKOVA
UNIVERZITA**

FILOZOFICKÁ FAKULTA

**Komentovaný soupis
recepce Čapkových děl
Továrna na Absolutno a
Krakatit za první
republiky**

Bakalářská diplomová práce

LUCIE HLÁVKOVÁ

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jiří Kudrnáč, CSc.

Program FF B-ISK Informační studia a knihovnictví

Brno 2024

MUNI
ARTS

Bibliografický záznam

Autor:	Lucie Hlávková Filozofická fakulta Masarykova univerzita
Název práce:	Komentovaný soupis recepce Čapkových děl Továrna na Absolutno a Krakatit za první republiky
Studijní program:	FF B-ISK Informační studia a knihovnictví
Vedoucí práce:	doc. PhDr. Jiří Kudrnáč, CSc.
Rok:	2024
Počet stran:	75
Klíčová slova:	Karel Čapek, Krakatit, Továrna na Absolutno, komentovaný soupis, recepce literárního díla

Bibliographic record

Author:	Lucie Hlávková Faculty of Arts Masaryk University Department of Information and Library Studies
Title of Thesis:	The annotated bibliography of the reception of Čapek's works The Absolute at Large and Krakatit during The First Czechoslovak Republic
Degree Programme:	FF B-ISK_ Information and Library Studies, Bachelor's degree programme
Supervisor:	doc. PhDr. Jiří Kudrnáč, CSc.
Year:	2024
Number of Pages:	75
Keywords:	Karel Čapek, Krakatit, The Absolute at Large, commented bibliography, reception of literature

Anotace

Bakalářská práce se zabývá komentovaným soupisem recepce děl Továrna na Absolutno a Krakatit od českého spisovatele Karla Čapka. Konkrétně se tato bakalářská práce zabývá recepcí, která vznikala za Československé republiky, tedy první republiky. Cílem bakalářské práce je představit recenze, která na díla v tomto období vznikaly. Cílem práce je také zjistit, jaký pohled měli recenzenti na tato díla. Posledním cílem této práce je srovnat získané informace s informacemi, které byly uvedeny v kapitole, která se zabývá současným stavem řešené problematiky. Kromě stěžejní části, tedy komentovaného soupise recepce, se v práci nachází část věnující se krátce Čapkově tvůrčímu životu, která má za úkol autora čtenáři představit.

Abstract

The Bachelor thesis deals with an commented bibliography of the reception of the works Absolute at Large and Krakatit by the Czech writer Karel Čapek. Specifically, this bachelor's thesis deals with the reception that was created during the Czechoslovak Republic, i.e. the first republic. The aim of the bachelor's thesis is to present the reviews that were created for the works in this period. The aim of the thesis is also to find out what view the reviewers had of these works. The last goal of this thesis is to compare the information obtained with the information that was presented in the chapter that deals with the current state of the problem. In addition to the main part, i.e. the annotated list of the reception, the thesis includes a part devoted briefly to Čapek's creative life, which has the task of introducing the author to the reader.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci na téma **Komentovaný soupis recepce Čapkových děl Továrna na Absolutno a Krakatit za první republiky zpracovala sama**. Veškeré prameny a zdroje informací, které jsem použila k sepsání této práce, byly citovány v textu a jsou uvedeny v seznamu použitých pramenů a literatury.

V Brně dne 16.června 2024

.....
Lucie Hlávková

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce doc. PhDr. Jiřímu Kudrnáčovi, CSc. za jeho vedení a odborné rady při psaní práce. Za ochotný přístup a konzultace. Dále bych chtěla poděkovat své rodině za podporu a motivaci.

Obsah

Úvod	11
2 Současný stav řešené problematiky	13
3 Karel Čapek	23
4.1 Život a dílo	23
4.2 Čapek a filozofie.....	27
4 Továrna na Absolutno	31
5 Krakatit	34
6 Komentovaný soupis recepce díla Továrna na Absolutno	37
7 Komentovaný soupis recepce díla Krakatit	52
Závěr	66
Použité zdroje	70

Úvod

Karel Čapek byl významná česká tvůrčí osobnost. Spisovatel, novinář, dramatik a další. Jeho tvorba významně přispěla české literatuře a ovlivnila nejen ji, ale také českou společnost. O jeho životě a jeho literárním díle se dodnes učí na školách, jeho knihy se stále prodávají v knižních obchodech. Za svůj život byl pro svou literární i novinářskou tvorbu uznáván, avšak ani on se nevyhnul kritice. Ne každá publikace zmiňuje, co konkrétně bylo na knihách posuzováno. Díla *Továrna na Absolutno* a *Krakatit* se řadí mezi Čapkovu antiutopickou a sci-fi tvorbu, napsal je a publikoval ve 20. letech 20. století. Tato díla byla hodnocena nejen literárními kritiky, ale i dalšími osobnostmi. V této bakalářské práci se nachází ukázky recepce knih, texty jsou chronologicky uspořádány, analyzovány a doplněny o komentáře.

Hlavní myšlenkou této bakalářské práce je představit recenze na díla *Továrna na Absolutno* a *Krakatit*, které vznikaly za doby Československé republiky. Cílem je zjistit, jaké názory měli recenzenti na vybraná díla, jakým způsobem nahlíželi na romány z literárního hlediska a jak na filozofické aspekty, které mohou být v románech nalezeny. Dalším cílem této práce je srovnat informace, které byly získány z recepce, s informacemi, které budou uvedeny v kapitole *Současný stav řešené problematiky*. Aby zmíněných cílů bylo dosaženo, byly shromážděny zdroje, které se tématice věnují. Dále z těchto zdrojů byl vytvořen komentovaný soupis recepce děl *Továrna na Absolutno* a *Krakatit*. Vybrané texty byly poté analyzovány a interpretovány tak, aby z nich byly získány potřebné informace pro tuto bakalářskou práci.

Bakalářská práce je rozdělena do čtyř oddílů. V první části se zabývám tím, jak je ke Karlu Čapkovi a jeho tvorbě přistupováno ve vybraných publikacích. Jedná se o publikace, které se zabývají českou literaturou a českými autory. Informace, které byly v této kapitole získány byly také využity pro psaní dalších částí práce. Tedy nachází se v kapitole i informace, které nesouvisí pouze s vybranými knihami, ale můžeme z nich zjistit, jak je na Čapka nahlíženo. Dále se v práci věnuji tvůrčímu životu

Karla Čapka. Je zde také podkapitola zabírající se filozofií, jelikož Čapek i jeho tvorba s ní byli spojováni, především tedy s pragmatismem, a toto téma se také objevuje v recepci na jeho díla. V další části se věnuji zvoleným knihám *Továrna na Absolutno* a *Krakatit*. Knihy jsou krátce představeny, dále se zde také nachází doplňující informace, které přináší ilustrativní pohledy na knihy.

Poslední část bakalářské práce představuje recepci vybraných knih. Konkrétně se věnuji recepci, která vznikala a byla publikována za první Československé republiky. Jedná se tedy o texty které vznikaly a byly publikovány v časovém rozmezí 1922-1938 a byly psány v českém jazyce. Zaměřila jsem se především na periodika pro jejich širokou rozmanitost. Dále jsem vyhledávala eseje, posudky, studie a monografie. Vzhledem k velkému počtu byly položky recepce vyselektovány na základě obsahu textů a podle konkrétního autora tak, aby byla předvedena názorová pluralita. Někteří recenzenti se knihám věnovali vícekrát. Pro znázornění spletné názorové recepce byly tyto texty zpracovány také. Jednotlivé texty jsou analyzovány a doplněny o komentáře, které souvisí s jejich obsahem. Recepcie jsou seřazeny podle roku publikace. Položky byly vyhledávány prostřednictvím publikací obsažených v kapitole *Současný stav řešené problematiky*, za využití Moravské zemské knihovny v Brně, České bibliografické databáze Akademie věd ČR a digitální knihovny Kramérius.

Stěžejní část bakalářské práce je závěr, ve kterém se nachází nejdůležitější zjištění a poznatky. Je zde sepsáno shrnutí informací, získaných z recepce knih vybraného období. Tyto údaje jsou dále srovnány s těmi, které jsou obsaženy v kapitole *Současný stav řešené problematiky*.

V bakalářské práci bude starší text v rámci citací editován. Editace se týká starších slov a uvedení názvů knih v textu.

2 Současný stav řešené problematiky

Publikací, které se zabývají životem a tvorbou Karla Čapka existuje velké množství. Přes monografie, sborníky, encyklopedie a dále studie, recenze, eseje. Byla vydána díla věnující se pouze konkrétně Čapkovi nebo jeho dílům. Existují i bibliografie mapující jeho tvorbu. Avšak při vyhledávání zdrojů pro tuto bakalářskou práci nebyly nalezeny žádné materiály, které by se zabývaly komentovaným soupisem recepce děl *Továrna na Absolutno* a *Krakatit* za první republiky. Jedná se o dvě klíčová Čapkova díla, která jsou v České republice velmi známá a zkoumána. Avšak pokud chceme zjistit, jaké názory na tyto romány měli odborníci a recenzenti během první publikace a Čapkova života, je poměrně nelehké nalézt souhrnné informace. Romány mají podobnou tematiku, je tedy zajímavé srovnat jejich přijetí a různé interpretace.

Jan Václav Novák a Arne Novák se podíleli na tvorbě velmi obsáhlé studie *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*, která se také zabývá širokým časovým rozmezím. Textu o Karlu Čapkovi se věnuje Arne Novák. V knize je popsán podrobně Čapkův život, především jeho tvůrčí aspekty. Čapek je v publikaci několikrát označován za pragmatistu, tedy jeho filozofické názory jsou často zmiňovány. Je popsán i jeho úspěch v zahraničí. Arne Novák vyzdvihuje Čapkovo „hutné vypravování“ a jeho díla. Konkrétně u románu *Továrna na Absolutno* (a díla *Válka s Mloky*) je oceňováno Čapkovo pozorování a reakce na aktuality, pozorování věcí nepatrných a Čapkův morální přístup. „K románu přistupuje 32letý Karel Čapek za zvláštních podmínek, jejichž sdružení překvapuje: exaktní studium přírodních věd stává se mu jako Jak. Arbesovi a K. M. Čapku Chodovi před ním inspirací obraznosti; z nižší literatury přijímá složky detektivní, reportážní a filmové, aby se pokusil o novinový román-fejeton; humor, bližší z jeho oblíbených mistrů Chestertonovi než Dickensovi, sahá rád po prostředcích žánrově drobnokresebného realismu. Této směsice slohové užívá Čapek s nemalou vynalézavostí a se satirickými šlehy na evropské poválečné poměry ke kritice víry v Absolutno, technického

*i sociálního titanismu, mechanizace života, pověry ve všemoc pracovní organizace.*¹ Dále jsou popsány a vyzdvihovány Čapkovy divadelní hry.

V roce 1981 je vydána kniha *Něco je jinak* od Ondřeje Neffa, ve které se zabývá českou sci-fi literaturou. V kapitole *Tržiště zvané noviny* se věnuje popisu Čapkova života, zmiňuje také jeho spojení s pragmatismem a důkladně jej analyzuje. V kapitole se také věnuje knihám *Továrna na Absolutno* a *Krakatit*. Nápad na knihu *Továrna na Absolutno* považuje za vtipný, čistě fejetonový a bez nároků na filozofickou hloubku. Myšlenkou díla podle Neffa Čapek proti sobě poštval nejen katolíky. „*Nápad je to vtipný, čistě fejetonový, bez vážných nároků na filozofickou hloubku. Vychází z panteistické myšlenky všudypřítomného Boha. Co se stane s tímto Bohem, když nějaký dokonalý spalovací stroj převede veškerou hmotu na energii? Katolíky tato rouhačská myšlenka rozhněvala, a nejen je: Čapek v této knize zaútočil na všechny strany.*“² Avšak satirické dílo se nezabývá Bohem, nýbrž lidmi. Absolutno je pouhým nástrojem, díky kterému Čapek v díle zkoumá lidství. Dále Neff píše o tom, že konec knihy pohoršil Čapkovy „ctitele“, tedy s koncem nebyli lidé spokojeni. Nicméně Neff píše, že konec knihy dokonale vyjadřuje Čapkovo stanovisko ohledně velkých idejí a malých lidí. Tomu druhému Čapek dává přednost vždy a za všech okolností. V textu ihned navazuje dílem *Krakatit*, ve kterém se podle Neffa Čapek pokouší řešit otázky mravní odpovědnosti hlavního hrdiny. Ve srovnání s *Tvárnou na Absolutno* se ale podle Neffa dílo jeví jako „slabší“, avšak neuvádí konkrétní důvod. Informuje také o závěrech dvou knih a uvádí své názory. „*Opět stál Čapek před zapeklitým problémem, jak zakončit svou filozofickou sci-fi. Závěr Továrny na Absolutno byl obecně pokládán za fabulační prohru. Byl autor také nespokojen s poslední kapitolou? O tom se odvažují pochybovat: ať už je jakákoli, vyjadřuje čapkovský pohled na svět a v tomto smyslu je filozoficky hlubší než dílo samo. Také závěr Krakatitu je čapkovský, avšak tentokrát odborná veřejnost autorovi nic nevytýká.*“³

¹ NOVÁK, Jan Václav a Arne NOVÁK. *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*. V Olomouci: R. Promberger, 1936-1939, s. 1447.

² NEFF, Ondřej. *Něco je jinak: (komentáře k české literární fantastice)*. Praha: Albatros, 1981, s. 169.

³ Tamtéž, s. 173-174.

Stěžejním dílem, které se zabývá tematikou Čapkovy recepcce, je kniha z roku 1987 *Boje o Karla Čapka*, jejímž autorem je Viktor Kudělka. V knize Kudělka informuje o tom, jakou měly Čapkova díla recepci, od rané tvorby až po poslední dílo. Kudělka píše v úvodu, že se ve zpracování recepcce zabývá především základními informacemi a nejdůležitějšími poznatky. Avšak v díle nabízí obsáhlé informace o vybraných recenzích, které analyzuje a srovnává. V recepci o *Krakatitu* zmiňuje především Miroslava Rutteho, Františka Götze, F. X. Šaldu, Karla Sezimu, Jana Mukařovského. V recepci *Továrny na Absolutno* jsou například uvedeni A. M. Píša, Miroslav Rutte, Jaroslav Durych, Bedřich Václavek, František Götz, Jan Mukařovský a další. Kudělka v knize přemítá nad myšlenkou, že se u Čapkových utopických děl měli kritici zaměřit zejména na jejich lidský a společenský obsah. „*Bylo však zapotřebí odstupu několika desítek let, nežli si kritikové a interpreti Čapkových utopických románů a her uvědomili, že nelze měřit velikost těchto děl jejich prorockou prozíravostí a fantazijní odvahou, ale jejich lidským a společenským obsahem a smyslem.*“⁴ Kniha pro tuto bakalářskou práci sloužila hlavně pro vyhledání primárních zdrojů, ale poskytla i zajímavé informace o pozdější recepci.

Zdařile o Čapkově životě a jeho tvorbě informuje František Buriánek v díle *Karel Čapek* z roku 1988. Kniha obsahuje vybranou Čapkovu bibliografii, dále bibliografii odborné literatury o Čapkovi. Buriánek se v knize zabývá analýzou Čapkovy tvorby a jejím popisem. O *Krakatitu* Buriánek píše, že myšlenka díla je míra. Konkrétně míra všech věcí, která je člověk – lidství. V díle se Čapek zabývá tím, co může ztráta lidství přinést. Buriánek píše, že na románu byl oceňován Čapkův fantastický nápad uvolnění atomové energie. Avšak podle něj není pro dílo důležitý samotný vynález, ale to, co tento vynález znamená pro lidství a společnost. „*Mluví se s pochvalou, ba úžasem o jasnozřivosti, o proroctví a podobně. Ale to přece není podstata tohoto románu! Fantazie měl Karel Čapek na rozdávání. Sám to později řekl. Ale neviděl v tom svou hlavní sílu, svou přednost. ... Ani v Krakatitu nejde o způsob rozbití hmoty, podobně jako o to nešlo ani v Továrně na Absolutno. V Krakatitu nejde o vynález, ale o to, co s ním udělá člověk, společnost. A je to víc*

⁴ KUDĚLKA, Viktor. *Boje o Karla Čapka*. Praha: Academia, 1987, s. 30.

*problém mravní než technický.*⁵ Dále se v textu zabývá hlavní postavou románu, zkoumá jeho charakter, zážitky, vztahy a morální problematiku, ve které se postava ocitá. Uměleckou formu románu označil za naprosto netradiční, ve které se zachovaly tradiční epické principy, ale kniha v sobě také mísila různé žánrové styly a formy. Konkrétně Buriánek zmiňuje směs dobrodružného románu s psychologickým, milostným a kriminálním. Na rozdíl od *Továrny na Absolutno* je *Krakatit* psán ve vážném tónu, ukazuje v něm lidské špatnosti a životní útrapy. Ale Čapek také v knize nalézal a poukazuje na lásku, dobro a klid duše. „Ty kladné hodnoty nalézal v nitru člověka, ne v labyrintu světa.“⁶ Buriánek zde také rozebírá knihu *Továrna na Absolutno*, o které píše, že byla především reakcí na tehdejší poválečný svět. A stejně jako v *Krakatitu* není podstatou díla samotný vynález, ale jeho využití bez ohledu na možné následky a bez jejich řešení. V díle se Čapek zabývá otázkou absolutna a jak může ovlivnit člověka, dokonce celou společnost. „Tady se objevuje, byť ne výslovně, základní filozofická myšlenka Čapkova: každé absolutno je člověku nebezpečné, do lidského života se nehodí, neodpovídá přirozenému stavu věcí, překračuje meze člověka (podobně jako tomu bylo u Věci Makropulos). Čapkův boj je míněn i ve smyslu filozofickém; ústředním posláním díla je boj proti působení absolutna ve všech oblastech života (také ve smyslu názorovém, etickém a ovšem i politickém).“⁷ Dále v textu o *Továrně na Absolutno* píše, že v ní Čapek se satirickým až groteskním úsměškem líčí obraz poválečného světa, avšak neoznačil by dílo za utopii, jelikož nepředstavuje vymyšlenou budoucnost.

Prostor je věnován Čapkovi v rozsáhlém slovníku literatury *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce 1 A–G*. Autorem Čapkova hesla je Vladimír Forst. Text se především věnuje Čapkově tvůrčímu životu, který je v lexikonu detailně popsán. Jsou zde také zmíněny Čapkovy pseudonymy, jeho příspěvky. Samozřejmě jsou uvedena jeho díla, která jsou krátce přestavena. Dále se v knize nachází informace o jeho korespondenci a je uveden podrobný seznam literatury o Čapkovi. O *Továrně na Absolutno* a *Krakatitu* se z textu dozvídáme, že jako jeho další tehdejší tvorba je reakcí

⁵ BURIÁNEK, František. *Karel Čapek*. Praha: Československý spisovatel, 1988, s. 170.

⁶ Tamtéž, s. 179.

⁷ Tamtéž, s. 165.

na problematiku tehdejšího technického vývoje a jeho možného zneužití. V knihách se odráží Čapkův postoj k zásahům člověka do přírodního a společenského řádu. „*Po válce reagovalo Č. dílo zvláště silně jednak na zřízení samostatného československého státu a zápas o jeho politickou orientaci, jednak na válečné zneužití techniky a tušení ještě hroznější války nové. Své stanovisko, odmítající radikální lidské zásahy do řádu přírodního i společenského a vyzdvihující pozitivní hodnoty obyčejného dělného života v duchu tehdejší Čapkovy životní filozofie vyslovil ve velmi známých alegorických dramatech (Ze života hmyzu, RUR, Věc Makropulos, Adam Stvořitel) se zvýraznělou apelativní funkcí a v románových utopiích (Továrna na absolutno, Krakatit), usilujících stát se svou zdůrazněnou epičností a zábavností moderní lidovou četbou.*“⁸

V rozsáhlé knize *Dějiny české literatury 4, Literatura od konce 19. století do roku 1945* jsou vylíčeny nejen literární dějiny obecně, několika autorům jsou věnovány samotné kapitoly. Eva Strohsová se věnuje Čapkově prvotní literární tvorbě, problematice jeho tvorby, románům a dramatům, publicistice. Autorka se zabývá především popisem a zkoumáním Čapkových děl. V kapitole jsou také obsaženy spisy, korespondence, vzpomínky a dokumenty, soupis díla, knižní monografie, studie a stati v časopisech. *Továrnu na Absolutno* autorka označuje za jiný druh fejetonního románu, také zmiňuje nesourody děj. „*I jeho „román-fejeton“ je vlastně seriálem epizodických záběrů z nejrůznějších prostředí, podaných se sugestivně důvěrnou znalostí – od scény u předměstského kolotoče až po zasedání správní rady trastu (prostředí novinářské má mezi nimi rovněž významnou úlohu); jednotlivé záběry jsou vcelku libovolně navlékány na dějovou nit a často se od hlavního děje značně vzdalují. Pásmo „drobnokresby“ je však přerušováno a postupně pohlcováno pásmem celosvětových „historických“ událostí, kronikářsky sledovaných. Oboje ovšem, detailní záběry i „historická“ kronika, je posunuto do roviny parodie a satiry prostřednictvím utopického děje, založeného na motivu převratného vynálezu, který dokonale spaluje hmotu a zároveň dokonale rozvrátí existující ekonomický, sociální a mravní řád.*“⁹ Dílo autorka dále označuje

⁸ FORST, Vladimír. Karel Čapek. In: FORST, Vladimír (ed.). *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce. 1. A–G*. Praha: Academia, 1985. s. 382-383. ISBN 80-200-0797-0

⁹ STROHSOVÁ, Eva. Próza; Próza pod vlivem publicistiky a okrajových žánrů. In: MUKAŘOVSKÝ, Jan (ed.). *Dějiny české literatury. 4, Literatura od konce 19. století do roku 1945*. Praha: Victoria Publishing, 1995. Str. 226. ISBN 80-85865-48-3.

za komické, obsahující společenskou satiru. Ideový záměr Čapka je znát především ze závěru knihy, kde se nachází myšlenka, že je důležitější věřit v ostatní lidi než v absolutní pravdu. *Krakatit* autorka označuje za Čapkovo nejvýznamnější prozaické dílo dvacátých let. Z textu se dozvídáme, že se v knize objevují pohádkové motivy a postavy. Dále, že se celý román odehrává na rozhraní snu a skutečnosti. Strohsová dílo *Krakatit* označuje za nový typ utopického románu. „*Jednu z cest k obnově epiky objevil Karel Čapek v Krakatitu (1924); vytvořil v něm po Továrně na absolutno nový typ utopického románu, jenž se z oblasti fejetonní novinářské prózy dostává cele na epickou půdu. Čapkovská tematika úzkosti z civilizace i nedůvěry v radikální společenské proměny a ve velké politické a sociální koncepce je tu vtělena do fantastického příběhu o převratném vynálezu a dramatickém osudu jeho tvůrce, jenž má všechny znaky napínavé a dobrodružné „lidové četby“; využívá současně různých jejích vrstev, od žánru vědeckofantastického, kterému u nás vlastně proráží cestu, přes detektivku a senzační kolportážní román až po pohádku. Přitom je Krakatit v jistém smyslu i obnovou monografického typu románu; v druhém plánu, pod vnějším napínavým dějem, sleduje vnitřní vývojové drama ústředního hrdiny, jež vyústí v chválu prosté a nepatetické lidské dělnosti.*“¹⁰

Ve čtyřech svazcích byl roku 1991 publikován komplexní souhrn Čapkovy bibliografie *Karel Čapek Bibliografie díla a literatury o životě a díle (publikace v Československu a v Sovětském svazu)*. V bibliografii jsou údaje o díle Karla Čapka a literatura, která se zabývá jeho osobou a tvorbou. Ve druhém svazku se v přílohách nachází informace o inscenacích divadelních her, adaptacích děl atd. Třetí svazek se věnuje překladům Čapkových děl do ruštiny. Ve čtvrtém svazku se nachází rejstříky. Bibliografie obsahují informace také v ruštině. Tato publikace posloužila k vyhledání zdrojů pro tuto bakalářskou práci.

V roce 1995 byla vydána kniha *Slovník české literární fantastiky a science fiction* od Ivana Adamoviče, na které se dále podílel Ondřej Neff a Jaroslav Olša. Ve slovníku se nachází autorské heslo věnující se Čapkovi a několika jeho knihám. U *Továrny na*

¹⁰ STROHSOVÁ, Eva. Próza; Destrukce tradiční epiky pod vlivem moderních básnických směrů a cesty k obnově epičnosti. In: MUKAŘOVSKÝ, Jan (ed.). *Dějiny české literatury. 4, Literatura od konce 19. století do roku 1945*. Praha: Victoria Publishing, 1995. Str. 236. ISBN 80-85865-48-3.

Absolutno je především popsán příběh knihy, poté je zmíněná dobová kritika. „*Teprve zničující válka vrátí svět do starých kolejí a autor ústy jednoho z hrdinů dává ponaučení, že než v absolutno je lepší věřit v člověka. Dobová kritika byla k tomuto dílu nemilosrdná a sám autor musel otisknout veřejnou obhajobu (Nemohu mlčet – viz Literatura).*“¹¹ Je představena také kniha *Krakatit*, opět se jedná především o popis děje. Jak byla kniha přijata je sděleno pouze krátce při popisu knihy *Adam stvořitel*. „*Na rozdíl od úspěšného Krakatitu nevelkého ohlasu dosáhla hra bratří Čapků Adam stvořitel (O. Štorch-Marien 1927).*“¹²

V roce 2008 bylo vydáno doplněné vydání *Česká literatura od počátků k dnešku*. Kniha se zabývá širokým obsahem. Kapitoly jsou rozděleny především tematicky, a podobně jsou rozděleny podkapitoly. Několik podkapitol je věnováno konkrétním autorům. Jedna podkapitola se zabývá Čapkovými romány *Továrna na Absolutno* a *Krakatit*. V této podkapitole jsou krátce vysvětleny příběhy románů. Podrobněji jsou poté rozebírány ideje a náměty, které se v románech objevují. Je dále přemítáno nad Čapkovými myšlenkami a jak byl ovlivněn událostmi, které prožil. „*Základem uvedených utopických práz bývá uskutečnění převratné myšlenky, která promění obraz světa a vede k dramatickému střetnutí – katastrofě, válce, revoluci. Je v nich patrný jak vliv světové války a poválečných společenských otřesů, tak dvojsečná role moderní techniky: ta lidi obohacuje, poskytuje takřka nedozírné možnosti, a zároveň omezuje a ničí. Pro české literární utopie, zvláště díla Karla Čapka, je typické, že ona neznámá, zákázonosná síla nepřichází zvnějšku, jako např. ve Wellsových románech, ale vyrůstá „mezi námi“, v běžném životě.*“¹³ píše Jiří Holý. Dále jsou v knize především uvedeny informace o Čapkových dalších dílech a o jeho stylu psaní. Jsou ale i například zmíněny jeho vztahy a spojení s dalšími spisovateli. Podobně jako v dalších publikacích je popsán Čapkův vztah a postoj k filozofii, demokracii a k válce.

¹¹ ADAMOVIČ, Ivan, Jaroslav OLŠA a Ondřej NEFF. *Slovník české literární fantastiky a science fiction*. Praha: R 3, 1995, s. 52. ISBN 80-85364-57-3.

¹² Tamtéž, s. 52

¹³ HOLÝ, Jiří. Čapkovy romány *Továrna na Absolutno* a *Krakatit*. In: LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátků k dnešku. 2., dopl. vyd. [i.e. 3. vyd.]*. Česká historie. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Str. 590. ISBN 978-80-7106-963-8.

V roce 2010 vychází kniha *Dějiny nové moderny*, na jejímž sepsání se podíleli Vladimír Papoušek, Libuše Heczková, Jiří Brabec a další. Kniha se zabývá literaturou a děním kolem ní mezi lety 1905-1923. Čapkova tvorba je důkladně představena a autory textu zkoumána. Z textu je patrné, že Čapkova tvorba je oceňovaná. Čapkův překlad Apollinairova *Pásma* je označen za nejvýznamnější básnický překlad 20. století, tedy co se týče inspiračního dopadu na českou literární tvorbu.¹⁴ Čapek je také v publikaci označen za mluvčího a symbol československé demokracie první republiky.¹⁵ Jsou vybrány a citovány texty, které Čapka a jeho tvorbu příznivě oceňují. Například je uvedena předmluva od Vítězslava Nezvala *Průvodce mladých básníků* ke druhému vydání Čapkových překladů francouzské poezie. Čapkovo dílo *Továrna na Absolutno* je pouze krátce zmíněno ve srovnání s románem *Velkovýroba ctnosti* od Jiřího Haussmanna. U *Továrny na Absolutno* je důraz kladen na netradiční fejetonistickou formu díla. V knize je také připomenuto Čapkovo spojení s pragmatismem a také jeho kritika literární tvorby, například Mahenova *Janošíka*.

V roce 2014 vychází kniha *Dějiny nové moderny. 2, Lomy vertikál: česká literatura v letech 1924–1934*. Je rozdělena na dvě hlavní části: Paradigmata desetiletí; Sondy a analýzy. V publikaci je poukázáno na Čapkovu frustraci s politickým děním a jeho vztah s T. G. Masarykem. Čapkově díle *Krakatit* je v této knize vyhrazen větší prostor, než v knize první *Továrně na Absolutno*. Příběh je popsán pouze krátce. Větší pozornost je věnována tomu, jak se v díle odráží Čapkův pragmatický postoj a jaké umělecké směry mohou být v díle pozorovány. „V příběhu, který zachovává příznačně pohádkový syžet o putování hrdiny za štěstím, se prosazuje Čapkův pragmatický postoj, totiž, že pro lidský život je nezbytné hledat tvar a míru a že tuto míru nelze hledat prostřednictvím iluze, ale jen racionálním zvažováním jedincových možností v konkrétní situaci, jen analýzou toho, co je podstatné a nepodstatné a co se v jedincově praxi osvědčuje jako pravda a co se jen tak jeví. Čapkův román je polemikou jak s expresionistickou litanií o lidské tragédii, tak

¹⁴ BRABEC, Jiří. Neklidný rok. In: PAPOUŠEK, Vladimír et al. *Dějiny nové moderny: česká literatura v letech 1905-1923*. Praha: Academia, 2010. Str. 348. ISBN 978-80-200-1792-5.

¹⁵ PAPOUŠEK, Vladimír. Ze života umělce. In: PAPOUŠEK, Vladimír et al. *Dějiny nové moderny: česká literatura v letech 1905-1923*. Praha: Academia, 2010. Str. 287. ISBN 978-80-200-1792-5.

s konstruktivistickou iluzí nového světa, který přináší avantgarda.“¹⁶ Kniha také informuje o střetu Karla Čapka a Jaroslava Durycha. V rámci kapitoly je zkoumán Čapkův pohled a názor na Boha.

V roce 2017 je vydána kniha *Dějiny "nové" moderny. 3, Věk horizontál: česká literatura v letech 1935-1947*, napsaná stejným kolektivem jako dvě předešlé knihy. V knize je Čapek označen za reprezentativní osobnost masarykovské demokracie. Jsou zmíněna jeho díla *Válka s Mloky*, *Bílá nemoc* a *Matka* a jak se v nich odráží dění 30. let. Těmto dílům je v knize věnována důkladná analýza. Autoři také poukazují na proti-čapkovskou kampaň, která byla proti Čapkovi vedena ve stejné době a pokračovala i po jeho smrti. Kampaň odsuzovala jak Čapka samotného, tak jeho tvorbu. V knize najdeme informace, že Čapkovi byl například vytýkán jeho pacifismus.¹⁷ Čapek byl také kritizován katolickými osobnostmi. Takovými kritiky byli například Václav Renč a Jaroslav Durych.¹⁸

V roce 2015 vychází revidované a doplněné *Panorama české literatury (1), Do roku 1989*, primárně zaměřené na vysokoškolské čtenáře. Příručka se zabývá širokým časovým rozmezím. Čapkovi není věnována samostatná kapitola, je uveden různě v průběhu textu na základě souvislosti s dalšími informacemi a údaji, které se v knize nachází. Čapek je v knize uveden například u hesel novoklasicismus, kuboexpresionismus, vitalismus a futurismus. Dále je zmíněno jeho spojení s *Almanachem na rok 1914*. V publikaci jsou dále informace o Čapkových recenzích na tvorbu ostatních spisovatelů. Poté je mu věnována větší část, spadající pod kapitolu Literatura po vzniku Československé republiky a za německé okupace. Čapek je

¹⁶ PAPOUŠEK, Vladimír. Metafory bytí a existence v české literatuře 1924-1934. In: PAPOUŠEK, Vladimír et al. *Dějiny nové moderny. 2, Lomy vertikál: česká literatura v letech 1924-1934*. Praha: Academia, 2014. Str. 134. ISBN 978-80-200-2296-7.

¹⁷ HECZKOVÁ, Libuše. Inscenování, popisování a projektování. In: PAPOUŠEK, Vladimír et al. *Dějiny "nové" moderny. 3, Věk horizontál: česká literatura v letech 1935-1947*. Praha: Academia, 2017. Str. 402. ISBN 978-80-200-2736-8.

¹⁸ BAUER, Michal. Polemiky o podobě a roli tvůrčí osobnosti v českých kulturních periodikách. In: PAPOUŠEK, Vladimír et al. *Dějiny "nové" moderny. 3, Věk horizontál: česká literatura v letech 1935-1947*. Praha: Academia, 2017. Str. 256. ISBN 978-80-200-2736-8.

označen za pragmaticky zaměřeného intelektuála. Je také poznamenán úspěch Čapkových děl v zahraničí.

3 Karel Čapek

Karel Čapek patří mezi významné české osobnosti. Za svůj krátký život významně přispěl svou tvorbou nejen literatuře. Kromě uznávaným prozaikem byl také dramatikem, básníkem, překladatelem a žurnalistou. Zabýval se divadelní, literární i výtvarnou kritikou a psal na tato témata eseje. Jeho díla nebyla pouze pro starší čtenáře, napsal také několik knih pro děti. Jeho próza i dramata se těší pozornosti i v dnešní době.

Jeho tvorba se dostala i za hranice našeho území a oslovila nespočet lidí. „*Znamení úspěch, jehož nejen doma, ale za hranicemi dosáhl hlavní představitel těchto kritických utopií v podobě výpravné i scénické, Karel Čapek, jest důkazem, z jak pravdivé potřeby svých vrstevníků promluvil.*“¹⁹

4.1 Život a dílo

Karel Čapek se narodil 9. ledna roku 1890 venkovské rodině v obci Malé Svatoňovice u Trutnova. Jeho otec, Antonín Čapek, působil jako lékař a jeho matka, Božena Čapková, se zabývala folklórem. Byla například publikovaná ve sborníku *Český lid* v roce 1896.²⁰ Karel Čapek měl dva sourozence, staršího bratra Josefa a starší sestru Helenu.

Krátce po jeho narození se rodina odstěhovala do Úpice, kde studoval na základní škole. Ve studiích pokračoval na gymnáziu v Hradci Králové, které ale opustil. Poté navštěvoval gymnázium v Brně. Již v roce 1904 byly jeho básně zveřejněny v brněnském časopise *Neděle*.²¹ V roce 1907 se s rodiči přestěhoval do Prahy, kde ve studiu pokračoval. Mezi lety 1908-1911 byla publikována převážně jeho tvorba, na

¹⁹ NOVÁK, Jan Václav a Arne NOVÁK. *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*. V Olomouci: R. Promberger, 1936-1939, s. 1291.

²⁰ *Český lid: sborník věnovaný studiu lidu českého v Čechách, na Moravě*. Praha: V. Šimáček. 1896, roč. V, s. XXI. ISSN 0009-0794.

²¹ FORST, Vladimír. Karel Čapek. In: FORST, Vladimír (ed.). *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 1. A–G. Praha: Academia, 1985. s. 381. ISBN 80-200-0797-0

které se podílel i jeho bratr Josef. Například se jednalo o divadelní hru *Lásky hra osudná*, která byla vydána v roce 1911 v časopise *Lumír*.

Od roku 1909 studoval na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, kde se zabýval filozofií, dějinami výtvarného umění a estetikou. Studoval zde také francouzskou, anglickou a německou filologii.²² „První, co formovalo Čapkovu uměleckou osobnost a pronikavě ovlivnilo jeho literární tvorbu, byly zájmy a vzdělání filozofické a estetické. Lze říci, že Čapkova tvorba představuje jednotu filozofie a literatury, vědy a umění, přičemž křehká rovnováha mezi oběma složkami zůstává většinou neporušena.“²³ Své studium úspěšně ukončil v roce 1915 a získal doktorát z filozofie. Během svého studia na univerzitě byl na pobytu v Berlíně a v Paříži. V Paříži žil se svým bratrem Josefem, který zde již pobýval, a společně začali pracovat na divadelní hře *Loupežník*. Po návratu z Paříže začal publikovat referáty a prózy, jejichž tématem bylo moderní umění. Publikoval však i své překlady poezie.

Během první světové války nebyl odveden do armády kvůli zánětlivému onemocnění páteře (Bechtěrevova nemoc). V této době se začal zabývat překlady francouzské poezie a jeho texty byly publikovány v antologii *Francouzská poezie nové doby* (poprvé vydána v roce 1920). V roce 1916 byl vydán soubor povídek *Zářivé hlubiny*, na kterých se podílel Čapkův bratr Josef.

Nějakou dobu působil jako soukromý učitel. V říjnu roku 1917 velmi krátce pracoval v knihovně Národního muzea. V tomto roce byl vydán soubor novel *Boží muka*. Na konci října začíná pracovat jako redaktor v *Národních listech*. V *Národních listech* pracoval do roku 1921. Důvodem jeho odchodu, mimo jiné, byly politické neshody. Poté společně s bratrem našel místo v redakci *Lidových novin*. „Na stránkách *Lidových novin* se Čapkův talent rozvinul do šíře a intenzity. V novinách tiskl všechno, co v té době napsal (s výjimkou divadelních her); novinářská činnost mu poskytla řadu tvůrčích podnětů a působila na vnitřní organizaci literárních děl, na jejich jazyk a sloh, výraz i tvar. Stejně jako

²² FORST, Vladimír. Karel Čapek. In FORST, Vladimír (ed.). *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce. 1. A–G*. Praha: Academia, 1985, s. 381. ISBN 80-200-0797-0

²³ KUDĚLKA, Viktor. Karel Čapek. In: BLAHYNKA, Milan (ed.). *Čeští spisovatelé 20. století: slovníková příručka*. Praha: Československý spisovatel, 1985, s. 72. ISBN 22-149-85

Čapkova literárně umělecká invence zase pronikavě ovlivnila konkrétní podobu tradičních i nově vzniklých novinářských útvarů – tím, jak je slovesnou propracovaností, jazykovou svěžestí, popřípadě fabulační vlohou povznesla nad běžnou novinářskou rutinu.“²⁴

Od roku 1918 působil v redakční radě satirického týdeníku *Nebojsa*. Vydavatel týdeníku a odpovědný redaktor byl Čapkův bratr Josef. Časopis byl vydáván po tři roky, tedy do roku 1920. Některé zdroje uvádí, že Čapek v tomto časopise publikoval svou tvorbu pod několika pseudonymy. „*K. Čapek byl nejlepším a nejhorlivějším stálým spolupracovníkem, jenž nebyl omezován ani odpovědným redaktorem (svým bratrem), any recenzenty nebo cenzurou, ale dbal přitom, aby se pseudonym Plocek nevyskytoval příliš často, proto od roku 1919 začal též užívat pseudonym Vašek. Soudím tak podle stylu, charakteru struktury příslušných textů i podle věcných a životopisných souvislostí.*“²⁵

V roce 1918 byla vydána pod názvem *Krakonošova zahrada* společná tvorba bratrů Čapků. Jedná se především o krátkou tvorbu, která byla nejdříve publikovaná v novinách.

V roce 1920 byla vydána sbírka esejí a fejetonů pod názvem *Kritika slov*. Dále v tomto roce vyšel soubor osmi Čapkových povídek pod názvem *Trapné povídky*. V Národním divadle bylo uvedeno jeho drama *Loupežník*. Další divadelní hrou z tohoto roku je populární *R.U.R.* V roce 1921 bratři Čapkové dokončili alegorické drama *Ze života hmyzu*. Od roku 1921 do roku 1923 působil Karel Čapek ve Vinohradském divadle jako dramaturg a režisér.

V roce 1922 byl vydán jeho fejetonový román, kterým se budu dále v této práci zabývat, a to *Továrna na Absolutno*. V tomto roce proběhla premiéra divadelní hry *Věc Makropulos*. V polovině 20. let Čapek začal ve svém domě vítat kulturní a politické osobnosti. Tyto návštěvy se uskutečňovaly v pátek. Právě proto se skupina začala nazývat Pátečníci. Od roku 1925 se stýkal s T. G. Masarykem a na základě jejich

²⁴ KUDĚLKA, Viktor. Karel Čapek. In: BLAHYNKA, Milan (ed.). *Čeští spisovatelé 20. století: slovníková příručka*. Praha: Československý spisovatel, 1985, s. 72. ISBN 22-149-85

²⁵ POLÁK, Josef. *Pseudonymní a anonymní tvorba Karla Čapka v týdeníku Nebojsa (1918-1920)*. Praha: Centr Evropy, 2000, s. 77. ISBN 80-902758-2-6.

rozhovorů vznikl třídílný spis *Hovory s T. G. Masarykem* (1928–1935). V roce 1927 měla premiéru divadelní hra, kterou napsali bratři Čapkové společně, *Adam stvořitel*.

Ve dvacátých a třicátých letech Čapek často cestoval. Poznatky ze svých cest sdílel skrz několik cestopisů. Prvními cestopisy byly *Italské listy* (1923) a *Anglické listy* (1924). O pár let později podnikl cestu do Španělska: *Výlet do Španěl* (1930). Ve 30. letech se vydal do Holandska: *Obrázky z Holandska* (1932), a Dánska, Švédska a Norska: *Cesta na sever* (1936). Navštívil však další evropské země.

V roce 1924 byl vydán sci-fi román, kterým se budu dále zabývat v této práci, a to *Krakatit*. O rok později byly v knižní podobě vydány Čapkovy sloupky a úvahy pod názvem *O nejbližších věcech*. Mezi lety 1925 až 1933 působil jako předseda československého Penklubu. V roce 1927 byly vydány satirické povídky *Skandální aféra Josefa Holouška*. V roce 1929 vyšly Čapkovy povídky s detektivní tematikou *Povídky z jedné kapsy* a *Povídky z druhé kapsy*. Dále v tomto roce byla publikována sbírka fejetonů o zahradničení a zahrádkářství *Zahradníkův rok*.

V roce 1931 vyšla sbírka Čapkových studií *Marsyas čili Na okraj literatury*. Tématem byly okrajové literární žánry. O rok později byla vydána sbírka kratších textů *Apokryfy* a soubor pohádek *Devatero pohádek a ještě jedna od Josefa Čapka jako přívěšek*. Kniha byla ilustrována Josefem Čapkem.

V roce 1933 byla vydána kniha pro děti *Dášeňka čili život štěněte*. Děj knihy doprovázely jeho ilustrace a fotografie. Mezi roky 1933-1934 byla vydána takzvaná noetická trilogie. Jedná se o tři filozofické prózy *Hordubal*, *Povětroň* a *Obyčejný život*. Sci-fi román *Válka s Mloky* vznikl mezi lety 1935-1936, knižně byl poprvé vydán v roce 1936. V roce 1937 vyšel román *První parta*, dále byla uvedena divadelní hra *Bílá nemoc*.

V roce 1938 byla vydána sbírka redigovaných fejetonů *Jak se co dělá*, dále byla uvedena divadelní hra *Matka*. Na podzim tohoto roku byl Čapek navržen francouzskými spisovateli za kandidáta na Nobelovu cenu za literaturu²⁶. V tomto roce

²⁶ THE NOBEL PRIZE. Nomination archive. Online. © Nobel Prize Outreach AB 2024. Dostupné z: https://www.nobelprize.org/nomination/archive/show_people.php?id=1590 [citováno 2024-02-25].

ovšem cenu získala jako první americká žena Pearl Sydenstricker Buck. Tato nominace na Nobelovu cenu byla Čapkova sedmá a poslední. Čapek v prosinci téhož roku onemocněl chřipkou. Zemřel na plicní edém dne 25. prosince 1938. Se svou manželkou Olgou Scheinpflugovou byl ženatý tři roky. Děti spolu pár neměl. Čapek byl pochován na Vyšehradě v Praze.

V roce 1939 byl po Čapkově smrti vydán jeho nedokončený román *Život a dílo skladatele Foltýna*. Několik dalších Čapkových děl bylo posmrtně vydáno.

Karel Čapek svou literární tvorbou přispěl nejen české literatuře, ale konkrétně rozvoji literatury sci-fi žánru v českém prostředí. Řadí se mezi naše nejvýznamnější spisovatele, žurnalisty a celkově české osobnosti.

4.2 Čapek a filozofie

Karel Čapek si zvolil studium filozofie, úspěšně ho absolvoval. Není tedy překvapující, že se k filozofii ve své tvorbě vracel. Když vyhledáváme informace o Čapkovi a jeho vztahu k filozofii, častým termínem, na který narazíme, je pragmatismus. Čapek se tímto filozofickým směrem zabýval ve své disertační práci, kde o něm píše následující: „*Pragmatismus je vskutku „filozofie obrácená k faktům“, čistě empirická; v této pozornosti k faktům, v nechuti k slovním řešením, k umělým problémům a abstraktní pojmové dialektice je přímým pokračováním pozitivismu; ale překračuje jej tím, že pojímá „fakta“ mnohem širě.*“²⁷ Nemůže být však řečeno, že by Čapek přijímal všechny stránky pragmatismu. Pro Čapka pragmatismus na poli poznání selhával, ale ocenil jej po morální stránce.²⁸

Ve své knize o Karlu Čapkovi tvrdí František Buriánek, že Čapkův zájem o pragmatismus vznikl z jeho odporu k jinému filozofickému směru, a to k německému idealismu. „*Dlouho se udržovala mylná představa, že jeho disertační prací byl malý filozofický spisek Pragmatismus čili Filozofie praktického života, vydaná Topičovým nakladatelstvím v edici Duch a svět v roce 1918, v druhém a rozšířeném vydání v roce 1925. Jenomže tato filozofická*

²⁷ ČAPEK, Karel. *Pragmatismus, čili, Filozofie praktického života*. Praha: F. Topič, 1925, s. 14.

²⁸ Tamtéž, s. 14.

práce vznikla z původní seminární práce o filozofickém pragmatismu a Čapek sám jí dával význam politický. Podle jeho pozdějšího výkladu byl jeho zájem o americký filozofický pragmatismus vyjádřením jeho odporu k německé spekulativní filozofii. Ta mu ovšem nevyhovovala svým metafyzickým charakterem, ale zřejmě tu významnou motivaci představoval i politický protiklad německého světa a západních spojenců v první světové válce.“²⁹ Buriánek dále analyzuje Čapkova díla, ve kterých se dotýká filozofie. Na jejich základě přichází s tvrzením, že Čapek byl pravděpodobně ovlivněn několika filozofickými směry a systémy, avšak v pragmatismu našel podporu svých myšlenek a byl pro něj přínosný jako pro umělce. „Pragmatismus posiloval v umělci Karlu Čapkovi smysl pro skutečnost života. Posiloval také jeho víru v možnost zlepšovat život, víru v život činný, dramatický, život trýznivých konfliktů a těžkého boje, víru v život, který není nic jiného než „denní, praktický, osobní život kohokoliv z nás, život in concreto s jeho prací a svátky, ale také s jeho bolestmi a nedostatky, s jeho zklamáními i nadějemi, život, který potřebuje bezoddyšné snahy, aby byl zlepšen a zvýšen“.³⁰

Stopy pragmatismu můžeme najít v některé Čapkově tvorbě. „*Ve svém díle hledá Č. řešení vzájemně souvisejících filozofických otázek jednoty v mnohosti a rozrůzněnosti, kritérii pravdivého poznání a podstaty člověka. Východiskem se mu při tom stal především pragmatismus svým důrazem na subjekt a jeho aktivitu, a to nejen při zobrazování společenských a mezilidských konfliktů, ale i při hledání cest k jejich řešení, k vzájemnému pochopení, soucitu a smíření rozporů.*“³¹ Viktor Kudělka v knize *Čeští spisovatelé dvacátého století* píše, že Čapkův zájem o filozofii měl nejen vliv na jeho literární tvorbu, ale celkově formoval jeho uměleckou osobnost. „*První, co formovalo Čapkovu uměleckou osobnost a pronikavě ovlivnilo jeho literární tvorbu, byly zájmy a vzdělání filozofické a estetické. Lze říci, že Čapkova tvorba představuje jednotu filozofie a literatury, vědy a umění, přičemž křehká rovnováha mezi oběma složkami zůstává*

²⁹ BURIÁNEK, František. *Karel Čapek*. Praha: Československý spisovatel, 1988, s. 76.

³⁰ Tamtéž, s. 79

³¹ ZOUHAR, Jan. Karel Čapek. In: ZOUHAR, Jan, (ed.). *Slovník českých filozofů*. V Brně: Masarykova univerzita, 1998, s. 79. ISBN 80-210-1840-2.

*většinou neporušena.*³² Kudělka se v textu dále zabývá Čapkovou utopickou tvorbou. Jedná se o utopická díla, tudíž se dotýkají především negativní tematiky. Avšak i když jsou knihy na začátku negativní, závěrečné poselství je pozitivní a nese se v duchu Čapkovy filozofie. *„Každé Čapkovu utopické dílo je tedy vlastně velkou otázkou. Její první část (zabírající obvykle většinu rozsahu) je vždycky negativní. Ve smělé utopii domyslí Čapek jistý rys, vymoženost, výboj nebo objev moderní civilizace až do krajnosti: co by se stalo, kdyby ... V druhé části pak Čapek usiluje o nalezení východiska, o naznačení cesty a o překonání negace, aby dílo jako celek vyznělo kladným poselstvím v duchu Čapkovy životní a filozofické orientace.*³³

Avšak nemůžeme tvrdit, že by Čapek nebyl ovlivněn dalšími filozofickými směry. Jan Zouhar ve *Slovníku českých filozofů* tvrdí, že Čapek byl ovlivněn vitalismem H. Bergsona a Masarykovým humanismem. Dále, že pro Čapka byl člověk základním měřítkem všech hodnot, věcí a procesů.

Čapek se ve svých dílech soustředil na individualitu, lidské hodnoty. V jeho tvorbě můžeme nalézt varování, často spojené s technikou. Avšak Čapek nevaroval před technikou samotnou nebo před jejím vývojem. Varoval před lidským chováním, ke kterému může dojít, když člověk ztratí lidské hodnoty. Varoval před situacemi, kdy člověk využívá techniku k násilí. V jeho tvorbě se mnohdy setká čtenář s válkou. Právě během válek dochází k vrcholnému násilí, ničení kultur a zániku lidských hodnot. Čapek zažil první světovou válku, tehdy Velkou válku. I když nebyl vojákem na válečném poli, jeho život i tvorbu válka podstatně poznamenala. *„Proměnlivý, nevypočitatelný, pohyblivý svět mu poskytoval pole pro uplatnění širokého vzdělání a nápadité fantazie. Mladý Čapek byl „pracujícími mašinami učarován a ustrašen“ (Krakonošova zahrada). Ale rozhodujícím a směrodatným podnětem se pro něj stala první světová válka. Z jeho tvorby a dopisů nebo ze vzpomínek současníků je možno citovat nespočetné doklady k tomu, co tato katastrofa a krach dosavadních mravních,*

³² KUDĚLKA, Viktor. Karel Čapek. In: BLAHYNKA, Milan (ed.). *Čeští spisovatelé 20. století: slovníková příručka*. Praha: Československý spisovatel, 1985, s. 72.

³³ Tamtéž, s. 74.

*citových i myšlenkových hodnot pro všechny znamenala a co znamenaly přímo pro Čapka.*³⁴

Čapek za svůj život napsal množství úvah, článků a recenzí, ve kterých se věnoval českým i cizím filozofům a filozofickým otázkám. Tyto práce byly chronologicky uspořádány a souborně vydány ve třech svazcích pod názvem *Od člověka k člověku*. Další zmínky je možné nalézt ve třech svazcích *O umění a kultuře*. Úvahy o pragmatismu jsou obsaženy i ve sbírce úvah z roku 1932, *O věcech obecných, čili, Zoon politikon*.

³⁴ POHORSKÝ, Miloš. První utopické romány Karla Čapka. In: ČAPEK, Karel. *Továrna na Absolutno: Krakatit*. Praha: Československý spisovatel, 1982, s. 460.

4 Továrna na Absolutno

Dílo *Továrna na Absolutno* je označováno jako Čapkův první anti-utopistický, tedy dystopický, román. Román byl poprvé vydán v roce 1922, avšak nejdříve vycházel v *Lidových novinách* ve formě fejetonů. Z Čapkova popisu doby, kdy toto dílo postupně publikoval, se zdá, že neměl děj příliš promyšlený. Co začalo jako zájem Čapka o novou vyvíjející se vědu, se změnilo o snahu uspokojit tiskárnu, která spisovatele urgovala. „Doznávám, že to není vůbec žádný román. ... Když jsem byl na třetí čtvrtce, shledal jsem, že toho je na fejeton moc a že by z toho mohlo být šest fejetonů, čímž celá věc uvázla v půl větě na třetí čtvrtce. ... zapomněl jsem, že to vychází, a hlavně jsem zapomněl, jak to mělo být dál. Tiskárna mne honila, abych poslal konec; tu já (jako ta dívka v pohádce) jsem jí hodil novou kapitolu do cesty, aby mi dala pár dní pokoj. Prchaje před pronásledováním tiskárny trousil jsem kapitolu po kapitole.“³⁵

Středem celého dění tohoto románu je vynález Ing. Marka, který má továrnu na žárovky. Povedlo se mu vynalézt tento přelomový stroj, karburátor. Karburátor dokáže získat energii spalováním jakékoliv látky. Ale tento stroj má vedlejší účinek. Při každém spalování stroj vydává esenci Absolutno. Tato spirituální esence působí na lidi a probouzí v nich zbožnost. Avšak víra lidí není jednotná. Karburátor je úspěšný a dále je rozšířen do celého světa. Společně s ním se šíří Absolutno a víra, výroba je vyšší než kdy dříve. Lidé jsou spokojeni, a i přes rozdílnou víru mírumilovní. Časem ale dochází k nadbytku výrobků a přichází ekonomická krize. Lidé nejsou schopni se dohodnout, mezi skupinami dochází ke konfliktům. Vzájemná nevraživost roste až vyústí v krvavé války. Situace je globálního měřítká, ale nemůže nadále pokračovat. Lidé si uvědomí, co k této situaci vedlo a jak ji ukončit. Stroje na Absolutno jsou zničeny. Svět se tak vrací k normálu. Kniha končí rozhovorem několika postav v hospodě. Absolutno, které člověku a lidstvu bylo nebezpečné, mizí.

³⁵ ČAPEK, Karel. *Továrna na absolutno: román fejeton*. 9. vyd., v ČS 1. vyd. Dílo bratří Čapků. Praha: Československý spisovatel, 1962, str. 8-9.

*„Z poválečného světa vycházel a k němu se svými úzkostnými, zneklidňujícími i varovnými otázkami obracel Karel Čapek ve svých prvních románech, jež měly ráz utopické fantastiky ... Továrna na Absolutno především reagovala na výše uvedenou dobovou situaci. Podstatou románu-fejetonu není sám fantastický výmysl rozbití hmoty, ale spíše problém využití tohoto vynálezu k průmyslové výrobě bez ohledu na možné následky podnikatelské snahy po zisku.“*³⁶ Takto popisuje román František Burian ve své knize *Karel Čapek*.

Na základě tohoto románu si může čtenář říci, že podle Čapka je jakékoliv absolutno člověku a lidské společnosti nebezpečné. Avšak je zřejmé, že se v knize vyskytuje nadsázka. „Moralista Čapek nemůže jinak než nabídnout zase svou „absolutní“ pravdu – a ta říká, že „největší víra by byla věřit v lidi“. My však po jeho odpovědích nejsme dále než na začátku utopického pokusu, než u úpěnlivé touhy zaslechnout „bezprostřední hlas duše“, než u výzvy ke slabému lidskému srdci. A tak z *Továrny na Absolutno* pořád vystupuje hlavně mozaika scén a rozmarně poskakuje příběh vyprávěný vtipným satirikem a humoristou. Čteme skeptickou kritiku současnosti. Zastavujeme se u varování a výzvy. Jedno postupuje volně vedle druhého.“³⁷ Takto dílo hodnotí literární kritik a historik Miloš Pohorský. Čapka označuje nejen za moralistu, ale také skeptika, který s humorem a satirou kritizuje tehdejší dobu. Tvrdí, že podle Čapka je největší víra věřit v ostatní lidi a že toto přesvědčení se odráží ve vybraném díle.

Ivan Klíma uvádí v knize *Karel Čapek* z roku 1965 příklady, jak byla *Továrna na Absolutno* a další Čapkova utopická tvorba vnímána. Nabízí také názor, jaký měl podle něj Čapek vztah k technice a proč je v jeho dílech zobrazována negativním způsobem. „Bál se Čapek techniky? Mnozí ho líčili jako obdivovatele starých idylických časů. Proto se prý vracel po tragických konfliktech do sousedské hospůdky (v *Továrně na Absolutno*), k hrkavému vozíku taženému staříčkou kobyloou (v *Krakatitu*), k oslavě holého života (v *R.U.R.*). Proto dával technice vystoupit proti člověku, ohrozit bytí, zničit život. Ale člověk tak spjatý s tímto stoletím nemohl přece zajmout k technice vztah anglického luddisty. Chtěl jenom varovat před jejím

³⁶ BURIÁNEK, František. *Karel Čapek*. Praha: Československý spisovatel, 1988, s. 164-165.

³⁷ POHORSKÝ, Miloš. První utopické romány Karla Čapka. In: ČAPEK, Karel. *Továrna na Absolutno: Krakatit*. Praha: Československý spisovatel, 1982, s. 465-466.

zbožněním. Neděsila ho však technika sama o sobě, hrozil se jen narůstajícího rozporu mezi její úrovní a úrovní „humanizace“ lidstva.“³⁸ O samotné knize nabízí Klíma názor, že Čapek se v díle nezabývá vztahem techniky a člověka, ale tím, jakou moc má absolutně pojímaná pravda. „V tomto románě ovšem nestál v popředí Čapkova zájmu vztah techniky a člověka, ale právě až osudová moc absolutně pojímané pravdy. Moc rozdělit lidi a negovat jejich nejlepší úmysly a tak posléze negovat i samu sebe jakožto pravdu.“³⁹ Příčinou zničení člověka nebyla technika, ale lidé samotní.

Jak již bylo zmíněno na začátku kapitoly, román se setkal s kritikou, na kterou se Čapek rozhodl reagovat a informovat o okolnostech, za jakých román vznikl. Jak uvádí František Buriánek, kritika románu vycházela především z tehdejšího tradičního pojetí románu. *„Nesouvislost dějové linie, kompoziční roztržitost, roztěkanost, mnohost, neprokreslenost a rozptýlenost postav, sestupný závěr – to jsou rysy, které kritika vytýkala jako umělecké nedostatky románu. Vycházela ovšem z tradičních představ o románovém žánru.“⁴⁰ Kvůli této kritice Čapek vysvětloval, že román nejdříve vznikl jako fejeton a sám by jej za román neoznačil.*

Čapek se snažil tvořit lidovou literaturu, ve které má *Továrna na Absolutno* své místo. Eva Strohsová píše, že právě zájem o lidovou literaturu je důvod, proč román nemá tradiční formu monografického románu. *„V Čapkově úsilí o vytvoření „lidové literatury“, založené na napínavém epickém ději, nikoli na psychologismu, literatury zábavné a čtivé a zároveň zaměřené na závažné dobové problémy, má Továrna na Absolutno důležité místo. S tímto záměrem souvisí i rozbití tradiční formy monografického románu, rozložení děje do řady epizodických výjevů, odpovídající formě románu-fejetonu; napínavost děje je tu plně nadřazena postavám, které mají vesměs jen epizodický charakter a ztrácejí se – zejména v druhé polovině románu – v kronikářském záznamu valících se událostí.“⁴¹*

³⁸ KLÍMA, Ivan. *Karel Čapek*. Praha: Československý spisovatel, 1965, s. 45.

³⁹ Tamtéž, s. 51.

⁴⁰ BURIÁNEK, František. *Karel Čapek*. Praha: Melantrich, 1978, s. 146.

⁴¹ STROHSOVÁ, Eva. Karel Čapek; Utopické romány a dramata dvacátých let. In: MUKAŘOVSKÝ, Jan (ed.). *Dějiny české literatury. 4, Literatura od konce 19. století do roku 1945*. Praha: Victoria Publishing, 1995. Str. 594-595. ISBN 80-85865-48-3.

5 Krakatit

Krakatit je sci-fi román, který byl poprvé vydán jako kniha v roce 1924. Příběh byl nejprve publikován v *Lidových novinách*. Podobně, jako v románu *Továrna na Absolutno*, se Čapek zabývá antiutopickým tématem.

Čtenář se na začátku knihy seznamuje s inženýrem Prokopem, který přišel na to, jak roztrhat jakoukoliv látku na atomy. Přičemž se uvolňuje množství energie. Avšak Prokop řekl o tomto objevu svému známému Tomešovi, kterého potkal během bloudění městem, a prozradí mu část formule. Prokop, pozdě uvědomující si tuto chybu, se známého vydává hledat, aby se ujistil, že formuli na Krakatit nevyužije a neprozradí. Tomeš skutečně tajemství trhaviny prozradil. Prokopa najde jistý pán Carson, který se z něj snaží celé tajemství Krakatitu vymámit. Prokopa cesta zavede do Balttinu, vojenského komplexu, kde je uvězněn a pracuje v laboratoři. Nakonec se mu podaří uniknout a potká muže Daimona, který také touží po výbušnině. Avšak Daimon prozradí Prokopovi, kde najde Tomeše. Než se Prokop stihne s Tomešem setkat a konfrontovat ho, dochází k výbuchu, který zničí celé město. Prokop, poté co je této hrozné události svědkem, setkává staříka. Stařík, který jak se ukáže, je samotný Bůh, poučuje Prokopa o hodnotách života a o pomáhání lidem, předává mu poselství o dobru.

Čapek ve svém díle předběhl vývoj jaderných zbraní. Dokonce se mu podařilo přibližně popsat i hrůzy, ke kterým při použití může dojít.

Zatímco v *Továrně na Absolutno* čtenář sledoval celosvětové společenské dění, které vzniklo z výtvoru jedince, v *Krakatitu* se Čapek soustředil především na hlavní postavu, jednoho člověka. „Ale v mnoha směrech koncipoval Karel Čapek *Krakatit* zase jinak než *Továrnu na Absolutno*. Zatímco ve starším románu byl autor ještě „bujně veselý“, je celý *Krakatit* vyprávěn ve vážném tónu a i jeho satira a groteska jsou vážné. Když šlo o „absolutno“, pouštěl se Čapek do pestré hry s přeskakujícími nápady a drobnými satirickými útoky, v *Krakatitu* však soustředěně sleduje jednoho člověka – inženýra Prokopa ... Prokop je snad nejcelistvěji charakterizovanou postavou z celé Čapkovy tvorby vůbec, všechny problémy i všechny epické situace se k němu vztahují. ... Zatímco příběh prvního románu byl sestavován jako mozaika

*z jednotlivých satirických a parodických výstupů, má být v Krakatitu představena hlavní postava, nebo přesněji, mají se řešit její nejosobnější problémy.*⁴²

V románu *Továrna na Absolutno* Čapek zkoumá a přemítá o vlivu víry a náboženství a nad jejich možným zneužitím. V románu *Krakatit* hlavní postava Prokop ukončuje svůj příběh setkáním s Bohem, který mu nabízí odpovědi na existenciální otázky. Bůh dává Prokopovi životní poslání: pomáhat lidem. „V *Továrně na Absolutno* (1922) odhaluje rozmarně nebezpeční náboženského Absolutna, uvolněného technickou vymožeností dokonalého spalování hmoty a ohrožujícího klidný společenský řád. V kinematograficky napínavé a psychoanalytickým rozbořem snu podložené skladbě *Krakatit* (1924) napadá naukový titanismus, který objevem drtivé výbušnosti, ukryté potenciálně v každé hmotě, staví svět před katastrofu, až rek chemik, prošed pokusem peněz, smyslné lásky, politické ctižádosti, sociálního spasitelství, dochází vykoupení v pokoře před Bohem a v službě lidem.“⁴³ Takto jsou srovnávány dva romány v díle *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*. V obou dílech se nachází náboženské prvky. I když je zde popsáno především druhé dílo, můžeme ve srovnání pozorovat, že je naznačena Čapkova rozdílnost v jeho přístupu k víře v těchto dvou knihách.

O náboženských prvcích, které se v díle *Krakatit* objevují, píše také Ivan Klíma v knize *Karel Čapek*. „Téměř v každém jeho díle z této doby nacházíme dvojici, jež ztělesňuje protiklad ve svém vztahu ke světu a jeho hodnotě tak, jak jej ztělesňují Lot a Hospodin. Je to základní antinomie Čapkova pohledu na svět: chápat anebo odsuzovat, chtít svět zlepšit anebo nejprve rozbít, aby mohl být zlepšen. ... Této své stále se opakující antinomii dává Čapek sugestivní a symbolickou podobu v *Krakatitu*, kde parafrázuje biblické pokušení na hoře. Neváhá dokonce vpustit do svého fantastického světa dvojici, jež symbolizuje od věků svár dobra se zlem démona (*Daimona*, *d'Hémona*) a Boha Otce. A pokušení, jemuž je Prokop vystaven, není tedy pouze pokušení z moci, ale z moci zavrhovat, měnit a ničit.“⁴⁴ Dále Klíma pokračuje názorem, že podle Čapka je pokušení, sebezničení a ničení součástí lidského myšlení a lidské

⁴² POHORSKÝ, Miloš. První utopické romány Karla Čapka. In: ČAPEK, Karel. *Továrna na Absolutno: Krakatit*. Praha: Československý spisovatel, 1982, s. 468

⁴³ NOVÁK, Jan Václav a Arne NOVÁK. *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*. V Olomouci: R. Promberger, 1936-1939, s. 1447.

⁴⁴ KLÍMA, Ivan. *Karel Čapek*. Praha: Československý spisovatel, 1965, s. 56.

duše. Ale Čapek nachází v *Krakatitu* východisko, a to pomáhat lidem a světu a pracovat. „*Pomáhat světu – v tom Čapek nachází východisko z obludného kruhu, jenž svíral člověka, z pocitu bezmocnosti, z lhostejného a otupujícího pokoření, z trpnosti. ... A tak tedy zbývá: práce a zase práce, klidná a neústupná, tvořivá, hledající dobro v prachu země, pomáhající každému jedinci. Tím pomůžeš zlepšit svého bližního, sebe sama i celé lidstvo. Chtěl dojít k službě lidem, k jejich záchraně. Opatrně, nikoho nezraniv a ke všem nejvýše spravedlivý, jak se domníval.*“⁴⁵ Text byl doplněn o poznámky, ve kterých Klíma píše, že Čapkovy názory poněkud zjednodušil.

V díle *Krakatit* Čapek opouští román-fejeton a vrací se k psaní epiky. Zároveň vytváří umělecky komplexní román, kombinující prvky několika podžánrů. Jak již bylo zmíněno v kapitole *Současný stav řešené problematiky*, Eva Strohsová píše, že Čapek dílem vytváří nový utopický román, ve kterém se prolínají reálné a fantastické prvky. „*Reálné prvky se střídají a prolínají s fantastickými, jednotlivé motivy lze interpretovat současně ve dvojí poloze; dvojí polohu mají i jednotlivé postavy, které mají zároveň reálnou i symbolickou platnost. Čapek využil v Krakatitu s plným úspěchem vnějších prostředků tradiční lidové četby (pohádky, ale také „románu pro služky“)* k postižení vnitřního světa moderního člověka a jeho vztahu ke skutečnosti. *Obnovení rovnováhy mezi dějem a postavou, vytvoření skutečného epického tvaru mu však zároveň umožnilo postihnout daný problém mnohem plněji a mnohostranněji. Protiklad odlidšťující civilizace a prostého lidství tu nemá jednoznačnou tezovitou podobu; prolínání obou poloh, a zejména silný lyrický podtext způsobující (podobně jako v Loupežníkově), že – přes smířlivý závěr – lidské není ztotožněno pouze s malým, naznačují, že životní plnost a celistvost je v rozpětí mezi oběma póly.*“⁴⁶

⁴⁵ KLÍMA, Ivan. Karel Čapek. Praha: Československý spisovatel, 1965, s. 58.

⁴⁶ STROHSOVÁ, Eva. Karel Čapek; Utopické romány a dramata dvacátých let. In: MUKAŘOVSKÝ, Jan (ed.). *Dějiny české literatury. 4, Literatura od konce 19. století do roku 1945*. Praha: Victoria Publishing, 1995. Str. 595. ISBN 80-85865-48-3.

6 Komentovaný soupis recepce díla *Továrna na Absolutno*

- J.V. Literatura a umění. *Čas*. V Praze: Jan Herben. 21.05.1922, roč. 32, č. 117, s. 4.

Na začátku textu Jindřich Vodák tvrdí, že Čapek nebude mít jistě problém tento nový román prodat a že i toto jeho dílo bude úspěchem, jako jeho předešlá tvorba. Toto může být interpretováno jako ironické popíchnutí. Recenzent píše, že Čapkovo jméno znamená, že kniha bude úspěchem a bude dokladem vynikajícího nadání a bystrosti, vtipu a další. Podle recenzenta Čapek napsal dílo tak, aby mu porozuměl každý, i ten, kdo neví nic o metafyzice. Dokonce Vodák píše, že Čapek sám raději snížil svou tvorbu na podprůměrnou úroveň, aby se čtenář při čtení příliš nenamáhal. Dále tvrdí, že *Továrna na Absolutno* je úspěchem, protože nese Čapkovo jméno. *Továrnu na Absolutno* interpretuje jako skličující dílo, které ve čtenáři vyvolá deprimující pocity, udusí a zašlape jiskru víry. V knize je Bůh proti přírodě, je nezkušený, zločinně destruktivní a národohospodářský barbar.⁴⁷ Recenzent poukazuje na příběh díla a píše o jeho roztržitém na „haškovské frašky“. Dílo se stává všední satirou a soustředí se na všeobecné lidské pošetilosti, náboženské i ty kulturní. V rámci myšlenky díla je zmíněn H. G. Wells. Konkrétně je psáno, že se Čapek pouští do díla s „wellsovskou myšlenkou“. V tomto Čapkově díle se nachází podobnost s dílem *Hledání absolutna*, které napsal Honoré de Balzac. Avšak *Hledání absolutna* je umělecky provedený román, kdežto *Továrna na Absolutno* působí jako „chaos“. Autor v podobném vážném duchu také píše o Čapkových dřívějších dílech (*Loupežník*, *Ze života hmyzu*, *R.U.R.*), „...- stále něco, co končí válkou a rozvratem proti dosavadní kultuře, ale stále také úbytek souvislosti, celistvosti, básnického vypracování. Prostě,

⁴⁷ J.V. Literatura a umění. *Čas*. V Praze: Jan Herben. 21.05.1922, roč. 32, č. 117, s. 4.

*beletrie pozbyla zřejmě vážnosti i u těch, kdož ji opatřují, a nepokládá se za nic nežli za novinářskou denní výkonnost.*⁴⁸ (rozsah cca 800 slov)

- K.H. Literatura. *Naše doba: revue pro vědu, umění a život sociální*. Praha – Královské Vinohrady: Jan Laichter. 25.05.1922, roč. 29, č. 8, s. 500-501.

Dále se o *Továrně na Absolutno* píše v časopise *Naše doba*. Skrze vyhledávání v České literární bibliografii jsem dohledala autora recenze, Karla Hikla.

Z této recenze může čtenář nabýt dojmu, že recenzent k Čapkově tvorbě přistupuje souhlasně. Toto je jasné již v prvním odstavci, kde je Čapek označen za jednoho z nejnadanějších a nejhlubších mladých spisovatelů. V jedné větě je popsán způsob prvního vydání příběhu a je zdůrazněno, že román-fejeton „*opravdu vycházel jako příloha brněnského listu*“.⁴⁹ Je chybně uvedeno, že příběh se odehrává okolo roku 1850, avšak děj románu se odehrává ve 20.století. Čapek v první kapitole knižního vydání uvádí, že děj začíná na Nový rok 1943.

Hikl píše, že se v díle nachází pochybnosti a smutky tehdejší generace, také hloubka a originalita. Za nejzajímavější jsou označeny Čapkovy expozice, jeho „*úvody odehrávající se ještě na reálné půdě*“.⁵⁰ Je oceněna také autorova aktuálnost a ostré pointy. Recenzent píše, že tehdejší rozpory a stanoviska byla příliš vážná a rozsáhlá, aby byla umělecky zpracována v realistickém románu. Avšak utopický román se zdá být podle recenzenta vhodným nástrojem pro zpracování. Čapkův styl utopie je hodnocen příznivě, není „suše abstraktní“, naopak násobí a intenzivně osvětluje mnohé z otázek, které se v díle nachází. Na otázky kdo má pravdu a kdo hlásá pravého Boha, podle recenzenta, Čapek odpovídá: všichni a nikdo. Podle recenzenta je přirozené, že ve čtenáři zůstává silný dojem z Čapkova pesimismu, který byl dle něho pro Čapkovu generaci typický. (rozsah cca 450 slov)

⁴⁸ J.V. Literatura a umění. *Čas*. V Praze: Jan Herben. 21.05.1922, roč. 32, č. 117, s. 4.

⁴⁹ K.H. Literatura. *Naše doba: revue pro vědu, umění a život sociální*. Praha – Královské Vinohrady: Jan Laichter. 25.05.1922, roč. 29, č. 8, s. 500.

⁵⁰ Tamtéž, s. 500

- Literatura a umění. *Moravská orlice*. Jan Ehrenberger. 25.5.1922, roč. 60, č. 119, s. 5. ISSN 1803-117X.

Neuvedený autor píše, že se stále Čapek jeví jako jeden z nejoriginálnějších českých spisovatelů. I v této recenzi je Čapkovo jméno uvedeno vedle jména H. G. Wells. V tomto případě v kladném porovnání. V ohledu „lehkosti a svěžesti slohu“ podle autora Čapek Wellse překonává. Kladným způsobem je hodnocen Čapkův humor, kterým vypráví příběh, v němž se skrývá kritika moderního světa. Také to, že Čapek čtenáře neunavuje teoretickými a vědeckými spekulacemi. *Továrna na Absolutno* je označena za jedno z nejoriginálnějších českých děl tehdejší doby. Jsou také zmíněny obrázky Čapkova bratra, který příběh doplňují a jsou též hodnoceny příznivě. (rozsah cca 145 slov)

- X. Literatura. *Zvon: týdeník beletristický a literární: majetek družstva spisovatelského*. V Praze: F. Šimáček. 15.06.1922, roč. 22, č. 39, s. 546.

Krátká recenze od autora označeného X čtenáři představuje Čapkovo dílo. Podle recenzenta čtenář v díle snadno dokáže vidět Čapkovu uměleckou úroveň a proč je jeho tvorba úspěšná. Všechnu Čapkovu tvorbu označuje za dynamickou, oplývající dějem a zdravou myšlenkou. Avšak z textu není jasné, co si má čtenář pod pojmem zdravá myšlenka konkrétně představit. Dále recenzent píše, že pro toto dílo srdce a cit nejsou podstatné. „*Ba, možno říci, že práce Čapkova je literaturou matematickou, jíž u zrodu stál otec mozek, úžasné nadaný kombinačním důvtipem i smyslem absolutně přesvědčivé logiky: srdce a cit jsou tu takřka bezvýznamnými figuranty, a zdá-li se vám kdes, že z některých stránek ozvala se struna autorova teplého soužití s kterýmsi lidským tématem, ne, i tu je citová vlna kulisou výpravné féerie.*“⁵¹ (rozsah cca 185 slov)

- Posudky. *Hlídka: měsíčník vědecký se zvláštním zřetelem k apologetice a filosofii*. V Brně: Papežská knihtiskárna benediktinů rajhradských. 1922, roč. 39, č. 8, s. 364-365.

Na začátku posudku autor krátce popisuje román a jeho zápletku. Zaměřuje se především na náboženské aspekty díla. Tvrdí, že Čapek se v románu zabývá nejvíce

⁵¹ X. Literatura. *Zvon: týdeník beletristický a literární: majetek družstva spisovatelského*. V Praze: F. Šimáček. 15.06.1922, roč. 22, č. 39, s. 546.

právě náboženskými důsledky, ke kterým díky Absolutnu došlo. Pisatel posudku označuje román za místy až nudnou kroniku a satiru. Dále upozorňuje na roztržitost děje. Autor v textu píše, že se Čapek snaží v díle zesměšnit nejen katolickou víru, ale také vědeckou důkladnost odborníků, militarismus, povrchnost a další. Na základě toho, že se v díle objevují „*velmi málo vtipné poznámky o Bohu, stvoření světa atd.*“, recenzent tvrdí, že Čapka k napsání díla nevedla ani láska k pravdě, ani touha napravit lidské pošetilosti.⁵²

Dále se vrací k Čapkově dřívějšímu dílu *Ze života hmyzu* a *Továrnu na Absolutno* k němu přirovnává, především srovnává konce obou děl. Konec *Továrny na Absolutno* ve čtenáři vyvolá spíše negativní emoce, než ty pozitivní. A víru v lidi spíše ve čtenáři utluče. Toto své tvrzení dále využívá ke kritice tehdejší české beletrie. „*Tak mnil spisovatel, obdobně jako v komedii Ze života hmyzu, jakousi lidovou filozofií smířlivě uhladiti nepříjemný dojem drsné satiry. Zde však tato závěrečná hospodská scéna, kde kanovníka přesvědčuje o hořejší zásadě analogie se zelím, nijak již nepůsobí. A celý román dovede ve čtenáři spíše ubíti než pozdvihnouti víru v lidi i lásku k víře druhého. – Nový doklad, jak myšlenkově planá jest česká belletrie.*“⁵³ (rozsah cca 500 slov)

- PÍŠA, Antonín M. Referáty. *Proletkult: týdeník Komunistické strany Československa pro proletářskou kulturu*. Praha: Komunistické nakladatelství. 23.08.1922, roč. 1, č. 30, s. 63-64.

Již na začátku posudku Píša čtenáře informuje o svém názoru na knihu. Jeho názorem bylo, že Čapkova tvorba upadá, jistěji a rychleji. Píša tvrdí, že Čapek snižuje napětí a uměleckou úroveň své tvorby pro větší úspěch u čtenářů, které označuje za „znuděné měšťácké publikum“. Dále tvrdí, že tehdejší doba potřebovala spisovatele, kteří budou svojí tvorbou hlásat nová sdělení. „*Příznačný pro něho rys koketnosti v době té bezradnosti a tázavosti jako je naše, která žádá si od tvůrce, aby byl zvěstovatelem nového poselství, je prostě odporný a nesnesitelný. Bylo by nedomyšlené vytýkati Karlu*

⁵² Posudky. *Hlídky: měsíčník vědecký se zvláštním zřetelem k apologetice a filosofii*. V Brně: Papežská knihtiskárna benediktinů rajhradských. 8.1922, roč. 39, č. 8, s. 365.

⁵³ Tamtéž, s. 365.

*Čapkovi touhu po úspěchu a po hmotném uspokojení: jde-li však něčí věc na odbyt, neznamena to ještě, že vzhledem k tomu musí se již horšiti její jakost vnitřní i vnější. Pan Karel Čapek osvojuje si příliš rychle mravy válečných obchodníků.*⁵⁴

Dle Píši se v díle nachází nedostatek vnitřní vážnosti. Příběh o absolutnu je pro Čapka instrumentem pro časové narážky a samoučelné vtipy, které postrádají myšlenkovou nebo mravní hloubku. Příběh se rozpadá na části, které se zmateně navzájem mísí. Píša píše také o Čapkově formě románu, která má „skladebnou nedostatečnost“. O konci románu autor recenze uvádí, že v něm Čapek šíří zásady, které byly v tehdejší době již nepotřebné nástroje života. Na závěr Píša tvrdí, že pod Čapkem „... zeje ustavičně propast nihilismu.“⁵⁵ (rozsah cca 635 slov)

- T. Dobrá četba. *Česká osvěta: list věnovaný zájmům veřejného knihovnictví a organizací lidového vzdělání*. Velvary: Kamil Harmach. 1921-1922, roč. 18, č.17, s. 409. ISSN 1803-0831.

Ve velmi krátké recenzi autor Tomáš Trnka srovnává Čapkovo dílo umělecky s autory Honoré de Balzacem a Herbertem G. Wellsem. Konkrétně Trnka píše, že Čapek nedosahuje Wellsovy působivosti. A pokud je dílo srovnáno s románem *Hledání absolutna* od Balzaca, můžeme mezi díly sledovat uměleckou nesrovnatelnost. Tedy oproti jejich tvorbě je *Továrna na Absolutno* umělecky nedostačující. Základní myšlenka románu by byla zajímavá, avšak románu chybí psychologická hloubka a ve druhé polovině knihy se Čapkovi „látka vymkla z rukou“. Za umělecky kvalitnější tvorbu zmiňuje recenzent konkrétně Čapkovo dílo *Trapné povídky*. (rozsah cca 66 slov)

- NOVÁK, Arne. Poslední rok v české literatuře. *Ročenka Československé republiky*. Praha: Tiskový odbor čsl. národní demokracie. 1923, roč. 2, č. 1, s. 195.

Novák se v textu zabývá českou literaturou a zmiňuje v něm *Továrnu na Absolutno*. Novák oceňuje novost a svěžest románu-fejetonu a Čapka jako autora, který dokáže

⁵⁴ PÍŠA, Antonín M. Referáty. *Proletkult: týdeník Komunistické strany Československa pro proletářskou kulturu*. Praha: Komunistické nakladatelství. 23.08.1922, roč. 1, č. 30, s. 63

⁵⁵ Tamtéž, s. 64.

čtenáře překvapit každým dílem. Zdařile hodnotí to, že se v díle nachází různorodé prvky jako: technická utopie, filozofická kritika, dobrodružný humor, společenská satira a další. Oceňuje Čapkovu vynalézavou představivost a jeho inteligenci. (rozsah cca 106 slov)

- VESELÝ, Antonín. *Listy autorům a jiné dokumenty z českého literárního života po válce*. Brno: St. Kočí, 1924, s. 24-27.

Jedná se o fiktivní dopis, ve kterém básník Antonín Veselý sděluje Čapkovi své dojmy a myšlenky o románu *Továrna na Absolutno*. Na začátku vysvětluje, že dílo hodnotí z pozice čtenáře. Z textu je zřejmé, že si Čapka a jeho tvorby básník vážil. V dopise srovnává Čapkovu tvorbu s tvorbou představitelů předešlých generací. Veselý píše, že tvorba těchto generací byla tehdy psána s vědomím, že je důležitá pro budoucí českou literaturu. Čapek naopak na toto nedbá, tedy jeho tvorba není svazována touto starostí. Také tvrdí, že se Čapek vyhnul vážnému posuzování jeho díla tím, že jej označil za román-fejeton. A jako fejeton je román kvalitnější, než tehdejší jiná česká fejetonová produkce. Oceňuje Čapkův vtip a satiru, která se v románu objevuje. Zároveň sděluje, že to je to jediné, co v něm zanechalo nějaký pocit po přečtení knihy. „*Tolik slov a řekněme upřímně: tolik dovednosti a vtipu a přece vše přešumí, přehrne se čtenářovou obrazností, aniž zůstavilo hlubší sled. Jen jakýsi nedobrý pocit zbývá na konec: z toho jak jste učinil předmětem jakési bravurní kabaretní komiky zážitky z války, v kterých je pro mnohé smíseno tolik krve a slzí.*“⁵⁶ (rozsah cca 850 slov)

- RUTTE, Miroslav. *Odpoutaný Bůh. Skrytá tvář: kniha essayí*. Vyškov: Obzina, 1925, s. 143-148.

V eseji *Odpoutaný bůh* se zabývá několika Čapkovými díly, ale zmiňuje i jiné autory. Detailně se knize *Továrna na Absolutno* věnuje na straně 143. V textu se autor zabývá popisem děje románu, soustředí se i na podrobnější informace, například jak se různě

⁵⁶ VESELÝ, Antonín. *Listy autorům a jiné dokumenty z českého literárního života po válce*. Brno: St. Kočí, 1924, s. 27.

projevuje Absolutno v jiných zemích. Tento popis Rutte ukončuje tvrzením, že se Čapek snažil v románu zobrazit sobectví absolutních pravd a absolutního přesvědčení. Rutte poukazuje na to, že Čapkova závěrečná myšlenka je věřit v člověka. Ale je to právě člověk a jeho přítomnost, kterého román postrádá a podle Rutteho se Absolutno v díle nestřetává ani s jediným člověkem, i když ničí lidstvo. Dále Rutte píše, že tento román nedokáže působit na čtenáře tak silně, jako jeho předešlá tvorba. Takto se zdá posuzovat na základě myšlenky, že román postrádá člověka. *„Je to, jako byste se dívali do kaleidoskopu: pestrá barevná sklíčka se přehazují, tvoří podivuhodné obrazce a hvězdy, ale vy víte, že jest to pouze rourka a sklíčka, a že se vám nic vážného nepříhodu.“*⁵⁷

Avšak Rutte nazval Čapkovo spojení technologie a spirituality za “vskutku originální kombinaci”. V eseji píše, že tento román se rozvíjí do dvou pásem, která se neustále kříží a proplétají. První z nich je plné fantastických dějů, zobrazující působení Absolutna a sledujících metafyzickou myšlenku. Druhá je filozofická satira tehdejší evropské civilizace. Román Rutte označuje za alegorický traktát proti fanatismu a dogmatismu.

Text by původně publikován v *Národních listech* 26.května roku 1922, konkrétně se nachází v ročníku 62, čísle 142 na stranách 1-2. (rozsah cca 1 400 slov)

- BRTNÍK, Václav. Literatura. *Venkov: orgán České strany agrární*. Praha: Tiskařské a vydavatelské družstvo rolnické. 20.05.1925, roč. 20, č. 117, s. 3. ISSN 1805-0905.

V krátké recenzi literární kritik Václav Brtník shrnuje příběh *Továrna na Absolutno*. Čapkovu tvorbu celkově považuje za vynalézavou a o *Továrně na Absolutno* píše, že je ukázkou Čapkovy spisovatelské dovednosti. Čapek v díle podle Brtníka ukazuje hrozné následky geniálního vynálezu nejen s přesností, ale také s vtipem. Brtník dílo označuje za obsažné. *„Čapek ukazuje zhoubnost tohoto zázračného božského působení s plastickou konkrétností a se smyslem pro originální vtip situací. Snad jest i tato práce*

⁵⁷ RUTTE, Miroslav. Odpoutaný Bůh. *Skrytá tvář: kniha essayí*. Vyškov: Obzina, 1925, s. 148

*mnohomluvná, ale zaujme od první stránky a nebude čtena jen jednou.*⁵⁸ (rozsah cca 125 slov)

- GÖTZ, František. Karel Čapek (Věci obecnější). *Jasnící se horizont: průhledy a podobizny*. Praha: Václav Petr, 1926, s. 160-162.

Götz v textu mluví o Čapkově humanismu a jak se projevuje v románu. V textu je zmíněno Čapkovo dílo *Boží muka*. Götz píše, že Čapkův humanismus má v absolutnu velkého nepřítele, se kterým již zápolil právě v díle *Boží muka*. O *Továrně na Absolutno* píše, že se jedná o obhajobu vesmíru, jehož středem je člověk, před absolutnem, které likviduje lidství. Tvrdí, že Čapek románem kritizuje romantismus, jehož součástí jsou absolutistické tendence. Podle Götz je zbytečné se přít o absolutní pravdy, je potřeba budovat "svět pravd pro člověka". Člověka označuje za nejvyšší hodnotu vesmíru.

Vytýká Čapkově románu chybějící lidi. Postavy románu označuje za: typy, reprezentanty, schéma. Tedy postavy se nezdají být skuteční lidé. Humanismus, lidství právě dílu chybí. „*Není tu přirozeného rozvoje člověka a jeho osudu – básník-psycholog je tu nahrazen skoro úplně dialektickým režisérem děje, teplé pronikání člověka je tu vyměněno za dobrodružnou fantastiku utopistickou. Čapek obhájil sice svůj člověkostředný svět, svůj humanism, nedal však humánní básnické dílo: člověk v něm ještě pořád není.*“⁵⁹ (rozsah cca 650 slov)

- DURYCH, Jaroslav. *Ejhle člověče!*. V Praze: Ladislav Kuncíř, 1928, s. 39.-75.

Jaroslav Durych věnuje Čapkovi obsáhlou kapitolu. Věnuje se v ní analýze Čapkovy tvorby a jeho vztahu k bohu. Jaký pohled na boha Čapek měl a jak se jeho názory projevují v jeho tvorbě. I když se text může jevit jako příznivý, je naopak polemický. Durych ke knize přistupuje z hlediska křesťanské víry. O *Továrně na Absolutno* začíná psát na straně 64. Podle Durycha Čapek v díle ukázal, jak nebezpeční jsou lidé, kteří

⁵⁸ BRTNÍK, Václav. Literatura. *Venkov: orgán České strany agrární*. Praha: Tiskařské a vydavatelské družstvo rolnické. 20.05.1925, roč. 20, č. 117, s. 3. ISSN 1805-0905.

⁵⁹ GÖTZ, František. Karel Čapek (Věci obecnější). *Jasnící se horizont: průhledy a podobizny*. Praha: Václav Petr, 1926, s. 162.

absolutno vytvářejí. „*Není to Bůh, co jest nebezpečno lidem, ale jest to vlastní lidská neopatrnost a nerozvážnost, která si fabrikuje příliš mnoho Boha, více než může zužítkovat.*“⁶⁰

Poukazuje na roli, kterou v románu sehrála příroda a život, díky jejichž pomoci bylo absolutno „utlučeno“ a lidstvo zachráněno. Durych píše o způsobu, jakým Čapek paroduje a karikuje Boha, také že při tom zůstává slušným gentlemanem. Čapka označuje za maják a oceňuje jeho přínos českému národu. *Továrnu na Absolutno* posuzuje příznivě, vyzdvihuje Čapkův vtip a humor. Způsob, jakým v románu povznáší život a jak se v románu odráží jeho český humor. Avšak Durych text píše ironicky. (rozsah cca 6 000 slov)

- SEZIMA, Karel. *Krystaly a průsvity: studie o domácí próze soudobé*. V Praze: Jos. R. Vilímek, 1928, s. 292-296.

Na začátku recenze Sezima krátce popisuje *Továrnu na Absolutno*, kterou poté označuje za utopickou grotesku metafyzického námětu s důvtipným vědeckým ověřením. Tedy objevují se v díle ověřené vědecké informace. Konec knihy označuje za filozofický, konkrétně pragmatický závěr. Myšlenka tohoto konce je vážnější a jadrnější než pointa fejetonu. Avšak samotné dílo hodnotí spíše jako fejeton než román, jelikož umělecký celek knihy je „značně nesourodý a sypký“. Jedná se spíše o cyklus causerií, které jsou volně propojeny než o souvislý příběh. V knize se nachází slovní a situační vtip, satira a společenská kritika. „*Sršící vtip slovní i situační se střídá se rtuťovitě těkavým živlem satirickým, břitká společenská invektiva a pitvorná perzifláž, nelekející se ani vulgarit, s narážkami čistě časovými a literárně odbornými. Ironicky navinulé paradoxy a prostořeké bonmoty obecnějšího rázu se províjejí lesklou dialektikou a důvtipnou argumentací, nejednou nahrazující vlastní dušeslovné zdůvodnění děje.*“⁶¹

⁶⁰ DURYCH, Jaroslav. *Ejhle člověče!*. V Praze: Ladislav Kuncíř, 1928, s. 64.

⁶¹ SEZIMA, Karel. *Krystaly a průsvity: studie o domácí próze soudobé*. V Praze: Jos. R. Vilímek, 1928, s. 293-294.

Sezima dále v recenzi píše, že přílišná intelektualita ubírá dílu básnické hodnoty. (rozsah cca 730 slov)

- VÁCLAVEK, Bedřich. *Od umění k tvorbě: studie z přítomné české poesie*. Praha: Jan Fromek, 1928, s. 37-38.

Literární kritik se ve sbírce studií zabývá společnou tvorbou bratří Čapků, ale také tvorbou jen Karla Čapka. Toto dílo považuje za zvrat v Čapkově prozaické tvorbě. V *Továrně na Absolutno* podle něj Čapek opouští „... svět malých lidí a svou osobní sféru a obrací se k objektivnímu světu modernímu, technickému.“⁶² Neboť se zabývá touto tematikou, mělo by dílo být moderní. Ale není, protože Čapek se nevyrovnává s moderním světem, není schopen zachytit tehdejší dobu, jelikož měl k této době v jádru záporný vztah. Václavek píše, že Čapek utíká k vitální skutečnosti, uniká před civilizací a hledá odpovědi v jednodušším a primitivnějším způsobu života. Konkrétně Václavek zmiňuje rousseauismus, termín spojován s filozofií Jean-Jacques Rouseaua.

Václavek kritizuje Čapkův návrat ke starému způsobu života, který označuje za prostý. Píše, že toto potvrzuje jeho názor, že Čapek přijal pragmatismus neorganicky. Fejetonová forma byla podle Václavka pro toto dílo vhodná volba. Avšak dílo považuje v porovnání s dřívější Čapkovou tvorbou za méně působivé. „*Fejetonová forma je vhodná pro tuto nezávaznou legraci, jest však jen slabým, doznívajícím ohlasem výbojnosti mladých próz Krakonošovy zahrady.*“⁶³

Lidé podle Václavka Čapka v díle nezajímají, jsou pro něho pouze případy a v díle se vrací k realismu. Kompozice díla je podle něj nedostačující a Čapek ji v celém díle nedodrží. „*Čapek se v kompozici víc a více přiklání k starší technice románové, ač ovšem stejně jako fejeton i román tu přichází zkrátka. Kompozice jest slabá a autor od ní zřejmě utíká v poslední třetině. Jest tu přejato lecos z techniky dobrodružných románů, ale zatíženo filozofováním a děj v podstatě rozložen do idylických epizod. Jest tu místy*

⁶² VÁCLAVEK, Bedřich. *Od umění k tvorbě: studie z přítomné české poesie*. Praha: Jan Fromek, 1928, s. 37

⁶³ Tamtéž, s. 38.

*dobrý žurnalistický sloh, ale celková kompozice se opírá o techniku románovou.*⁶⁴
(rozsah cca 350 slov)

- VÁŠOVÁ, Věra. *Karel Čapek s hlediska náboženského*. Praha: YMCA v Československu, vydavatelské oddělení, 1930, s. 22-29.

V knižním provedení byly vydány texty o Karlu Čapkovi, které publikovala spisovatelka a básnířka Věra Vášová nejprve v časopise *Křesťanská revue* 15.06.1929, ročníku 2 a čísle 10. Jak je již uvedeno v názvu, autorka se zabývá tvorbou Karla Čapka z hlediska křesťanského.

Již na začátku části věnované *Továrně na Absolutno* sděluje Vášová své kritické stanovisko. Román označuje za podivnou knihu, která souží každého věřícího člověka a každého Čecha, který hledá nejvyšší hodnoty lidstva. Vášová tvrdí, že se Čapek snaží v románu obhájit myšlenku, že Bůh je ukryt v přírodě. Vášová nepokládá pro dílo důležité, aby mělo podklad pro děj ve vědeckých hypotézách a výzkumech. Technický podklad nemá pro román vnitřní nutnost, jakou ale má v díle *R.U.R.*⁶⁵ Krátce Vášová popisuje, jakým způsobem, tedy sympatizujícím a úsměvným humorem, se podařilo Čapkovi zachytit poválečný náboženský život různých vrstev společnosti. Vášová tvrdí, že Čapek využívá v díle vážných slov bez účelu. „*Provádí myšlenku účinků Absolutna v oblasti průmyslu, vojenské diplomacie atd. a propadá onomu jistému způsobu svého tvoření, totiž že někdy jedná se u něho v podstatě jenom o nápad, který pak již jen mechanicky rozvádí. Zapomíná jaksi při tom, že původně mělo jeho Absolutno na lidi jen dobrý vliv a dává dojít k hrozným náboženským válkám a katastrofám po celém světě.*“⁶⁶ Konec románu hodnotí Vášová jako „hrozný“, nesouhlasí s dobrovolným návratem ke chvále tuposti a nízkosti nemyslíciho požitkářství.⁶⁷ Dále označuje ukončení knihy za cynické a ubohé, avšak nevěří, že si toho byl Čapek vědom. „*Byl si Karel Čapek plně*

⁶⁴ VÁCLAVEK, Bedřich. *Od umění k tvorbě: studie z přítomné české poesie*. Praha: Jan Fromek, 1928, s. 38.

⁶⁵ VÁŠOVÁ, Věra. *Karel Čapek s hlediska náboženského*. Praha: YMCA v Československu, vydavatelské oddělení, 1930, s. 24.

⁶⁶ Tamtéž, s. 28

⁶⁷ Tamtéž, s. 28

*vědom cynismu a ubohosti vyústění této knihy? Nemyslím si. Soudím, že ho k těm koncům zavedla tendence a spisovatelská macha.*⁶⁸

I přes zmíněnou kritiku Vášová uvádí, že se Čapkovi podařilo naplnit knihu výbornými postřehy z českého náboženského života. (rozsah cca 1 170 slov)

- MUKAŘOVSKÝ, Jan (ed.). Úvod. *Výbor z prózy Karla Čapka*. V Praze: Státní nakladatelství, 1934, s. 13-14.

Jan Mukařovský se v knize zabývá rozbořem několika Čapkových děl. O *Továrně na Absolutno* píše, že v knize se užívá slohu novinářského zpravodajství a tudíž román nemá v pravém slova smyslu hlavního hrdiny. Dále, že i postavy, které můžeme považovat za hrdiny, mizí uprostřed románu a ztrácí se vypravovateli z dohledu. Mukařovský upozorňuje na to, že se v knize projevuje dvojítoť mezi skrytým pozadím a zjevným popředím. V popředí se nachází konkrétní románový děj, detailní jednotlivé scény. V zadní rovině je celkové dění, tedy následky absolutna; "skrytá masa událostí", která slabě působí na dění v popředí.⁶⁹ Své tvrzení Mukařovský vysvětluje a uvádí příklady na konkrétních kapitolách románu. Zároveň uvádí, které kapitoly jsou povahy novinářské reportáže. Kapitoly, ve kterých se vrací Čapek k hlavnímu dění, se jeví jako románové pouze v kontrastu s detailními kapitolami. Novinový román podle Mukařovského posloužil Čapkově záměru s tímto románem. (rozsah cca 720 slov)

- VÁCLAVEK, Bedřich. Česká literatura XX. století. In: *Dvacáté století: co dalo lidstvu: výsledky práce lidstva XX. věku: Díl VII: Z duševní dílny lidstva*. Praha: VI. Orel, 1934, s. 80-82.

Dr. Bedřich Václavek se ve sborníku zabývá českou literaturou 20. století. Karel Čapek je jedním ze zmíněných spisovatelů a on i jeho bratr jsou označeni za typické reprezentanty pragmatické generace, především tedy Karel. Václavek se věnuje krátkému popisu a analýze Čapkovy tehdejší tvorby. Na straně 81 píše i o *Továrně na Absolutno*. Čapek se podle Václavka nedovedl vyrovnat se světem velkým a moderním,

⁶⁸ VÁŠOVÁ, Věra. *Karel Čapek s hlediska náboženského*. Praha: YMCA v Československu, vydavatelské oddělení, 1930, s. 29.

⁶⁹ MUKAŘOVSKÝ, Jan (ed.). Úvod. *Výbor z prózy Karla Čapka*. V Praze: Státní nakladatelství, 1934, s. 13.

zvládl k němu přistoupit pouze jako k zajímavému romantickému tématu. Tvrdí, že je to proto, že Čapek měl již od začátku přístup k této době záporný. „*Mythu technické doby a současného života vytvořiti nedovede, neboť má k době poměr v jádře záporný.*“⁷⁰

Čapek podle Václavka líčí v románu složitou dobu, ukazuje v něm kritiku kapitalistické civilizace. Nedokáže však problém rozuzlit a najít kladné řešení. Dále píše, že se Čapek navrácí k primitivnímu stádiu lidského života a prostoduchým lidovým figurkám. V Čapkových románech a hrách se ukazuje nemožnost vyrovnat se s tehdejší složitým děním. Václavek dále v textu uvádí, že Čapek skrze utopické romány filozofuje. Spojuje formu utopického románu se svou subjektivní filozofií, tudíž dochází ke vzniku „románu symbolisujícímu“. „*Čapek především filozofuje, spojuje tak formu románu utopického se svou subjektivní filozofií a docházejí k románu symbolisujícímu.*“⁷¹ Celkově se Václavkův text nese v podobném, místy stejném duchu, jako jeho již zmíněný text v knize *Od umění k tvorbě: studie z přítomné české poezie*. (rozsah cca 750 slov)

- GÖTZ, František. *Český román po válce. Postavy a dílo*. Svazek XI. Praha: Fr. Borový, 1936, s. 30.

František Götz v tomto textu označuje Čapka za největšího básníka tehdejší doby. Krátce popisuje jeho činy, využívá v textu slova silně citově zabarvená. Oceňuje především Čapkův humanismus. Krátce a stručně se zabývá dílem *Továrna na Absolutno*, jsou také zmíněna Čapkova jiná díla. *Továrnu na Absolutno* označuje za román časový (jedno z označení pro politický román. René Wellek uvádí, že toto označení pro romány je však používáno pouze z hlediska tematického⁷²). Götz v textu bere v potaz humoristický aspekt románu. Román podle něj zachycuje vliv války na člověka a porušený časový smysl se projevuje skrze rychlé tempo románu.⁷³ Podle

⁷⁰ VÁCLAVEK, Bedřich. Česká literatura XX. století. In: *Dvacáté století: co dalo lidstvu: výsledky práce lidstva XX. věku: Díl VII: Z duševní dílny lidstva*. Praha: VI. Orel, 1934, s. 81.

⁷¹ Tamtéž, s. 81.

⁷² WELLEK, René, Austin WARREN, Zdeněk STRÍBRNÝ, Miroslav PROCHÁZKA a Miloš CALDA. *Teorie literatury*. Olomouc: Votobia, 1996, s. 332. ISBN 80-7198-150-8.

⁷³ GÖTZ, František. *Český román po válce. Postavy a dílo*. Svazek XI. Praha: Fr. Borový, 1936, s. 30.

autora Čapek v díle zachycuje rychle se měnící svět z mnoha stran. Text je součástí kapitoly, která se věnuje expresionismu v české próze. (rozsah cca 200 slov)

- POLÁK, Karel. Generace předválečná: Marné hledání nového člověka. In: *Poznání: sbírka souvislých vzdělávacích statí ze všech oborů lidského vědění a tvoření*. V Praze: E. Beaufort, Edice Elzevir, 1936. sv. 1, s. 30.

Text je součástí encyklopedie, o Čapkovi se píše v šesté části, která se věnuje literatuře. Polák představuje čtenáři Karla Čapka a jeho tvorbu. Krátce *Továrnu na Absolutno* popisuje. Sdílí názor, že Čapek zápasil s formou románovou. „*Továrna na Absolutno se sama nazývá toliko „román-fejeton“, neboť není tu dodržen jednotný plán stavební a jednotlivé kapitoly se rozpadají na samostatné celky, volně držené základní myšlenkou.*“⁷⁴ Dále Polák píše, že *Továrna na Absolutno* je parodistická utopie, ve které Čapek poukazuje na marnost v lidské snaze odhalit světového záhadu. Proti této snaze Čapek v díle optimisticky poukazuje na prostý praktický život.⁷⁵ (rozsah cca 100 slov)

- ČERNÝ, Václav. *Karel Čapek. Postavy a dílo*. Svazek XI. Praha: Fr. Borový, 1936, s.16-21.

V knize věnované Čapkovi se Václav Černý zabývá analýzou a úvahami nad jeho tvorbou. *Továrna na Absolutno* je zmiňována společně s Čapkovými dalšími utopickými díly. „*Všechny jeho utopie vyznívají chvalozpěvem na prostý, vlahý život dělný, v němž chvílky drobných intimních radostí střídají se s chvílemi poctivé pozemské dřiny, největšího požehnání.*“⁷⁶ Námět knihy je podle Černého komický a dílo mohlo být znamenitým. Avšak dějová linka se postupně rozchází a kniha přestává být tím, čím byla. Od třinácté kapitoly se děj libovolně vyvíjí až do konce knihy. Části příběhu mohly být podle Černého vynechány. „*A v Továrně na absolutno sledujeme se sympatizující lítostí, čím mohla být: znamenitým výtvozem moderní techniky komického pokroku a absolutismu inventorského. Arci praktický vynález, ohromně zpeněžitelný, jenž však, bohužel, vyrábí Pána*

⁷⁴ POLÁK, Karel. Generace předválečná: Marné hledání nového člověka. In: *Poznání: sbírka souvislých vzdělávacích statí ze všech oborů lidského vědění a tvoření*. V Praze: E. Beaufort, Edice Elzevir, 1936. sv. 1, s. 30.

⁷⁵ Tamtéž, s. 30.

⁷⁶ ČERNÝ, Václav. *Karel Čapek. Postavy a dílo*. Svazek XI. Praha: Fr. Borový, 1936, s. 18.

Boha jako vedlejší produkt, toť velmi pěkný nález moderní, utopistické komiky situační. ... Bohužel počínajíc třináctou kapitolou, kniha přestává být čím byla dosud a je fejetonovým seriálem, z něhož řada čísel mohla klidně vypadnout, jenž se úplně vyzul z původní své linie a je libovolně nastavován až k svému makovému konci.“⁷⁷

Černý se v textu zabývá myšlenkou, že při hodnocení Čapkova díla je důležité vzít v potaz dobu, kdy vznikala. Tedy během vzestupu vědy a techniky, který postupně více ovlivňoval nejen jedince, ale celou společnost. Černý v textu zmiňuje „kult technicismu“ a objevuje se nový ideál člověka. Člověka, který industriální mocí ovládá přírodu a který ztrácí svou lidskost. V díle se nachází Čapkův odpor proti vzestupu takového člověka. Černý dále píše, že všechny Čapkovy utopie končí chvalozpěvem na prostý život, ve kterém se střídají drobné a intimní chvíle s chvílemi poctivé práce. (rozsah cca 1 800 slov)

⁷⁷ ČERNÝ, Václav. *Karel Čapek*. Praha: Frant. Borový, 1936, s. 21.

7 Komentovaný soupis recepce díla Krakatit

- GÖTZ, František. Čapkův nový román. In: GÖTZ, František, CHLÍBCOVÁ, Milada (ed.). *Literatura mezi dvěma válkami: výbor z díla*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 13-17.

Text byl původně vydán v časopise *Národní osvobození* v roce 1924 18.května. Götz po představení díla *Krakatit* píše o tom, jak Čapek využil utopii jako prostředek k rozvinutí postavy Prokopa. Postavu Prokopa poté přirovnává k postavám z Čapkova díla *Boží muka*, které se snaží nalézt smysl života a řád, avšak marně. Dále navazuje rozbořem Prokopovy postavy a jeho prožitky.

V textu se dále zabývá tím, zda by *Krakatit* měl být označován za dobrodružný román a v jakém smyslu je podle něj román dobrodružný. „*Ta Prokopova dobrodružství nejsou projevem chtivé touhy životní, jež chce ovládnout či aspoň poznat všechny projevy životní energie. Proud Prokopových dobrodružství je podložen hořkou metafyzikou, touhou po poznání životní pravdy, po etickém vykoupení, po zkrocení běsů světových i osobních. Čapek přistupuje ke světu s touhou etickou či metafyzickou – a nejen s lačnou touhou po opojení světovou energií. Jako etik odmítá světovou civilizaci, v níž vidí pramen všeho zla a spuštění. A je to etický pud, jenž mu nakonec promítl Krakatit v symbol všech destruktivních elementů v člověku. Proto lze říci, že Prokopova dobrodružství jsou blouděním eticky a metafyzicky vzrušeného člověka za poznáním životní pravdy ... jest v nich ještě mnoho romantismu.*“⁷⁸

V recepci Götz píše, že román je nejsilnějším románovým dílem, které vyšlo v několika posledních letech. Podle autora Čapek již zná své silné tvůrčí stránky a dokáže je bravurně ovládat. Avšak závěr *Krakatitu* označuje za nepodařený. „*V celkové skladbě románové, nehledíme-li k nepodařenému závěru, jest u Čapka vždy mocněji pronikající rozpor mezi partiemi hlubokého ponoru do věcí, prostředí, živočišného života, v nichž dává Čapek mocnou emoci srdce a hluboké uspokojení duše, v nichž smyslové kouzlo, citová něha a metafyzický neklid rostou jaksi ze sebe, - a na druhé straně mezi partiemi vykombinovanými,*

⁷⁸ GÖTZ, František. Čapkův nový román. In: GÖTZ, František, CHLÍBCOVÁ, Milada (ed.). *Literatura mezi dvěma válkami: výbor z díla*. Praha: Československý spisovatel, 1984, str. 15

*utopickými, v nichž cítíte nejmocněji – jen ukojení zvědavosti.*⁷⁹ Dále pokračuje vysvětlením, že netvrdí, že je tento element skladby méněcenný, avšak čtenář zde narazí na „méně úrodné vrstvy umění.“⁸⁰ Text uzavírá názorem, že Čapek byl tehdy největším básnickým zjevem mladších generací. (rozsah cca 1 800 slov)

- HORA, Josef. Karel Čapek: *Krakatit*. In: HORA, Josef a VÍŠKOVÁ, Jarmila, (ed.). *Duch stále se rodící*. Praha: Československý spisovatel, 1981, s. 375-376.

Původně byl text publikován v *Rudém právu* 1.6.1924. Z krátkého textu může být hodnoceno, že Hora na dílo nahlížel příznivě. Recenzi začíná sdělením, že sám knihu přečetl na jedno posezení. Dále píše, že Čapek ví, o co je mezi čtenáři zájem a to také ve své tvorbě využívá. Upozorňuje také na to, že *Krakatit* má několik jiných žánrových prvků. Konkrétně zmiňuje detektivní román a kolportážní román. Hora v recenzi Čapka označuje za optimistu a konec knihy považuje za uspokojivý. Recenzi ukončuje myšlenkou, že Čapek literární slohy dovede užít k napsání záživnému a napínavému čtení. „*Je optimista. Ale optimista dneška, protože valně nevěří, že by zítřek mohl býti lepší či lépe organizován. To je Čapkovo intelektuální měšťáctví. Ale dovede vypravovat. Dovede užít nejen časových látek, ale i literárních slohů, dosud používaných na samé vznešené vidiny, k epice záživné, napínavé a skoro sportovně demokratické.*“⁸¹ (rozsah cca 580 slov)

- NOVÁK, Arne. Kulturní kronika. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně. 5.7.1924, roč. 32, č. 335, s. 9. ISSN 1802-6265.

Recenzi Novák začíná srovnáním románu s díly *Továrna na Absolutno* a *Trapné povídky*, kdy od těchto děl Čapek ve svém epickém umění udělal pokrok. Děj je jednotný, romantické situace propracované. Jen některé erotické motivy v románu zůstaly nedořešeny. Tyto nedořešené motivy mohou být způsobeny Čapkovou

⁷⁹ GÖTZ, František. Čapkův nový román. In: GÖTZ, František, CHLÍBCOVÁ, Milada (ed.). *Literatura mezi dvěma válkami: výběr z díla*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 17.

⁸⁰ Tamtéž, s. 17.

⁸¹ HORA, Josef. Karel Čapek: *Krakatit*. In: HORA, Josef a VÍŠKOVÁ, Jarmila, (ed.). *Duch stále se rodící*. Praha: Československý spisovatel, 1981, s. 376.

improvizací, která se vyskytuje v jeho tvorbě. V díle se odráží Čapkova vitalita, která ho odlišuje od ostatních mladých prozaiků. Tato vitalita je zesílena uměleckou úvahou a stylistickým záměrem. Spojení umělectví a přirozenosti dávají vznik silnému účinku po stránce výrazové. „*Právě z tohoto zvláštního spojení umělectví a naivní přirozenosti, k němuž učinil Karel Čapek první šťastná náběh v R.U.R., vzniká mocný účín Krakatitu po stránce výrazové: román se zmocní čtenáře jako samozřejmý kus života a udržuje ho ve svém zajetí rafinovanými prostředky estetickými – jestliže kde v nové naší próze, jsou zde u Čapka zárodky jakési klasičnosti.*“⁸² Tvůrčí obraznost díla je přirovnávána ke tvorbě H.G Wellse. Dílo podle Nováka na rozdíl od *Továrny na Absolutno* a *R.U.R.* není oslavou moderní vědecké techniky. V *Krakatitu* je spíše souzena marnost techniky. Dále je v *Krakatitu* poukázáno na zkázu, zmar a intelektualismus, které může nová technika přinést. Jako hodnotnou Novák označuje lidskost, kterou do románu Čapek vnáší. (rozsah cca 1 300 slov)

- POLAN, Bohumil. Literatura. *Nové Čechy: pokroková revue politická, sociální a kulturní*. Praha: Jaroslav Werstadt. 26.11.1924, roč. 8, č. 3, s. 99-100.

Recenzi začíná autor krátkým zhodnocením díla *Továrna na Absolutno*, ve které Čapek rozvíjí svou filozofii, kterou recenzent označuje jako střízlivou a důvěrně lidskou, a zabývá se v díle motivem utopického vynálezu. V *Krakatitu* Čapek píše o technologicko-filozofickém nápadu. Recenzent podotýká, že se Čapek v díle odvážil zajít do zámezí kolportážní literatury a tím dokazuje, že umělec si smí dovolit v psaní díla vše. Text nemá jednotnou formuli, recenzent zmiňuje náznaky rytířské lyriky, dobrodružné a romantické fantazie, která se objevuje u spisovatelů Julese Verne a H.G Wellse. Dále píše, že Čapek v díle slučuje senzaci a lyriku, lehké zábavy a temné vášnivosti. Není tedy podle Polana překvapující, že jedinci řídící se přesnou formulí, budou nad dílem v rozpacích. Nicméně přemítá i nad tím, že i tito jedinci dílo neodsuzují. Na konec v textu zmiňuje, že čtenáři knihu rozebrali v krátkém čase, čímž

⁸² NOVÁK, Arne. Kulturní kronika. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně. 5.7.1924, roč. 32, č. 335, s. 9. ISSN 1802-6265.

ukázali svou důvěru v Čapkovo psaní. Knihu nakonec označuje za zábavnou, záživnou a esteticky poučnou. (rozsah cca 300 slov)

- POLAN, Bohumil. Literatura. *Pramen: plzeňský měsíčník pro literaturu, umění a práci kulturní*. V Plzni: Karel Beníško. 15.09.1924, roč. 5, č. 1, s. 44-46.

Bohumil Polan text začíná přemítáním nad tehdejší českou literaturou. Souhlasí s námětem románu i Čapkovým stylem psaní. Vynález výbušniny dal Čapkovi možnost napsat dílo, které obsahuje prvky detektivního románu, internaci a romantické lásky. Podle Polana se jedná se o směsici literatury napínavé i dojmavé ve fabuli, která vychází z nápadu, jehož fantastická vědeckost zaujme čtenáře Julese Verne a H.G. Wellse. Avšak vedle Čapka se zdají oba autoři pedantičtí. Polan oceňuje romantické a erotické prvky románu a riziko, které podnikl v popisu romantických vztahů a ve slovech, které v textu použil. Riziko vycházelo ze snížení kvality použitím starých pojmů v moderní literatuře. Konkrétně zmiňuje vztah Prokopa a princezny. Čapkovi bude podle Polana dále vytýkáno, že nevyužil nápad k sociální propagandě. Tedy Čapek skrze svou tvorbu nešířil tehdejší společenské přesvědčení. Polan nekonkretizuje, zda výtky přicházely ze strany demokratické či komunistické. Autor skrze recenzi čtenáře informuje, že konec díla nebyl vždy přijat vstřícně. Avšak Polan jej považuje za nejharmoničtější ukončení děje. (rozsah cca 1 000 slov)

- HILBERT, Jaroslav. *Krakatit. Venkov: orgán České strany agrární*. Praha: Tiskařské a vydavatelské družstvo rolnické. 19.10.1924, roč. 19, č. 247, s. 2. ISSN 1805-0905.

Článek začíná krátkým srovnáním *Krakatitu* s *R.U.R.*. Nápad výbušné látky je podle Hilberta méně originální než myšlenka *R.U.R.*, také ji hodnotí jako méně překvapující. Píše, že i přesto se román čte a bude čist. Kniha je kvalitně napsaná. „*Ve slovu jest lehkost (ovšem nikoli z prázdnoty!), ve větách švih, v odstavcích elán. Některé mluvnické zvláštnosti vás překvapí, přemnohé zvukové zachycování vzdechů, sykotu, zvuků neslovných doprovází dialog; všechno to však je živé a jaksí organicky podmíněné – ne*

pouhá hračka.⁸³ Nicméně co se týče vývoje příběhu knihy, má recenzent jiný názor. První půlka románu je zábavná a napíná, přirovnává tuto část k dobré kolportáži. Druhá část románu je tragická, na konci knihy podle Hilberta dochází k ideovému zlomení. Konkrétně se jedná o moment, kdy Prokop mluví s Bohem a ten mu říká, že má sloužit lidem. Tuto chvíli Hilbert používá k přemítání nad tím, proč by genius měl být drobným služebníkem. Proč je v románu strach z lidské síly a geniality. Článek ukončuje myšlenkou, že kdyby Čapek poukázal na dobré využití Krakatitu, které by sloužilo lidstvu, vyzněl by román jinak. Vyzněl by důvěrou, která v Čapkově tvorbě podle něj chybí.

- ŠALDA, František X. Spory literární. *Var: pokrokový list pro veřejné otázky*. V Praze: Občanská knihtiskárna. 01.12.1924, roč. 3, č. 11, s. 332-333.

Šalda se ve článku zabývá tehdejšími literárními spory. Tvrdí, že pragmatická generace je ve své podstatě romantická. V textu zmiňuje pojem nepřímý romantismus a argumentuje, že jím *Krakatit* je. Nepřímým romantismem je podle něj ironická kritika, rozkládající přítomnost, a návrat do minulosti. V díle se objevuje marnost v úsilí, marnost a pošetilost v titánských touhách. Dále tvrdí, že Čapek patřil mezi romantiky. Jako důkaz toho, že Čapkova generace pragmatiků byla romantická, využívá Šalda tvrzení Rutteho, které se objevuje v článku v *Národních listech* ze dne 31. října. Dále se v textu zabývá přemítáním o Ruttovi. (rozsah cca 500 slov)

- R. Literatura. *Česká osvěta: list věnovaný zájmům veřejného knihovnictví a organisaci lidového vzdělání*. Praha: Kamil Harmach. 12.1924, roč. 21, č. 4, s. 245. ISSN 1803-0831.

V krátké anotaci Antonín Rambousek uvádí, že *Krakatit* patří k nejlepším románovým pracím v tehdejší době. Čtenáře zaujme napínavým dějem, svérázným slohem a hlubokou znalostí člověka. Podle Rambouska jsou erotické vztahy v románu

⁸³ HILBERT, Jaroslav. *Venkov: orgán České strany agrární*. Praha: Tiskařské a vydavatelské družstvo rolnické. 19.10.1924, roč. 19, č. 247, s. 2. ISSN 1805-0905.

„krásně vystiženy“. O tom, že je kniha oblíbená svědčí i fakt, že brzy bylo vydáno druhé vydání. Anotace využívá citově zabarvená slova. (rozsah cca 160 slov)

- NOVÁK, Arne. Poslední rok v české literatuře. *Ročenka Československé republiky*. Praha: Tiskový odbor čsl. národní demokracie. 1925, roč. 4, č. 1, s. 95.

Arne Novák považuje *Krakatit* za silné umělecké dílo, které se skládá ze tří prvků: fantazie podnětená přírodovědeckým poznáním a vystupňována do rozměrů utopických; jednotná myslitelská koncepce, která zasahuje hluboko do děje; fabulační vynalézavost, plnicí skladbu dramatickým napětím a nepohrdající ani účinky senzacními.

Na rozdíl od *Továrny na Absolutno* se v *Krakatitu* Čapek zabývá i tragikou hlavní postavy. Ukazuje Prokopův vývoj a růst, kterým prochází. Novák zmiňuje v textu dílo *R.U.R.*, jelikož se podle něj na konci románu nachází viditelný pragmatismus, stejně jako v *R.U.R.* Konec díla není laciný, právě díky Prokopově vývoji. „*Jako v Továrně na absolutno, jde i v Krakatitu o tragiku vynálezu, ale novinkou jest, že se Karel Čapek zahloubal zároveň do tragiky vynálezce, jehož růst, pokušení, pád a očista jsou promítnuty vedle okruhu technického i do oblasti erotické, náboženské a mravní, až román, chvílemi přímo dusný kouřem smyslnosti, zločinu a zhouby, vyznívá mysteriem pokorného odevzdání se přerozeného titána do vůle boží. Tento melodramatický závěr, kam podobně jako do finale R.U.R. vložil K. Čapek mnoho ze svého očištěného pragmatismu a svalového křesťanství, byl by laciný, kdyby tak nutně neplynul z rekova vývoje, slepě napínavého jako přesvědčivého ... právě tato vnitřní logika knihy ukazuje nejlépe, jak Čapkův talent zmužněl, uzrál, nepozbyv ničeho na svěží vroucnosti.*“⁸⁴ (rozsah cca 190 slov)

- FRAENKL, Pavel. Panorama. *Host: měsíčník Literární skupiny*. Hranice-Přerov: Obzor. 01.05.1925, roč. 4, č. 8, s. 253.

Polemický článek se zabývá především pragmatismem a Karlem Čapkem. Fraenkl v něm sdílí své subjektivní postoje a uvažuje nad tím, proč se Čapek rozhodl pro tento filozofický směr. Z čeho jeho pragmatismus vycházel. Čapkův pragmatismus Fraenkl

⁸⁴ NOVÁK, Arne. Poslední rok v české literatuře. *Ročenka Československé republiky*. Praha: Tiskový odbor čsl. národní demokracie. 1925, roč. 4, č. 1, s. 95.

označuje za zakuklený liberalismus, který odmítal. Dále v textu o Čapkově pragmatismu píše, že je zakrytý nihilismus. „*Čapkův pragmatismus ve své dnešní podobě je zakrytý nihilismus. Má ale humor a tím se dobře brání.*“⁸⁵ Pokračuje popisem svých vlastních pocitů a názorů na pragmatismus. Fraenkl o pragmatismu píše, že se stal výrazem pohodlnosti měšťanské společnosti.

Fraenkl se v tomto článku krátce zmiňuje o *Krakatitu*, který je podle něj příběhem o „zpræraženém absolutnu“. Tedy o absolutnu, které je překonáno a není naplněno. Dále polemizuje nad Čapkovými záměry, o jeho snaze vše zachovat při starém. „*Čapek by rád všechno zachoval. Vědu, víru a hlavně život. A tak přebíhá od špatného vědění, jež ho neuspokojuje k stejně špatnému řešení, kterému se snaží utéci lhostejnou úsměvnou maskou. Cítím za Čapkovým humorem živé rány bodavého intelektu. Čapek by byl jistě dospěl k titanismu, takový byl on pyšný člověk. Ale Čapek poznal, jaký je v praxi smysl kompromismu a protože si oblíbil smysl pro praktický život, došel k onomu smírnému pohledu na světě, teoreticky podepřenému pragmatismem.*“⁸⁶ V recepcích uvedených v této bakalářské práci se nachází zmínky o tom, že Čapek v díle psal proti titanismu. Podle Fraenkla by ale sám Čapek k titanismu dospěl. (rozsah cca 650 slov)

- RUTTE, Miroslav. *Odpoutaný Bůh. Skrytá tvář: kniha essayí*. Vyškov: Obzina, 1925, s. 149-156.

V knize Miroslav Rutte navazuje na dílo *Továrna na Absolutno*. *Krakatit* je ale na rozdíl od *Továrny na Absolutno* dílo propracovanější, označuje jej za „plné dílo“. V *Krakatitu* se podle Rutteho Čapek opět staví na obranu prostého, přírodního života proti násilnému zásahu lidí. Dále popisuje dějovou linku románu, věnuje také část textu princeznině postavě. V textu Rutte používá přirovnání postav k biblickým bytostem. Například postava Daimona je pro Prokopa d'áblem, který se ho snaží svést z cesty a využít ho. Princezna Wille je přirovnávána k Dalile (Delíle), dále je označena za

⁸⁵ FRAENKL, Pavel. *Panorama. Host: měsíčník Literární skupiny*. Hranice-Přerov: Obzor. 01.05.1925, roč. 4, č. 8, s. 253.

⁸⁶ Tamtéž, s. 253.

Amazonku. Postava starce na konci knihy je naopak bůh, který Prokopovi dává nový smysl.

Konec knihy nazývá mystickým epilogem a přirovnává jej k pohádce. Motiv pohádky podle Rutteho využil Čapek v románě několikrát. Na konci díla dochází k pragmatickému usmíření a na rozdíl od předešlých Čapkových děl konec není pouhou konvenční útěchou, ale skutečným závěrem.

V románu se objevují dva základní motivy: biblický motiv pokušení a motiv snu. Podle Rutteho se Čapek v románu snaží spojit všechny prvky, které se objevují v novém umění: dobrodružnost, idyličnost, romantiku, prvky detektivních románů a další. „*Užil jsem úmyslně slovo prvků: sloučenina, kterou z nich Čapek vyvodí, je zcela nové chuti a nových vlastností, je ryze Čapkovská; neboť Krakatit, přes všechnu svou vnější pestrost a senační napínavost, je především filosofickou básní, v níž objevuje se opět autor „Božích muk“: člověk skeptický a přece drcený tíhou tajemství, intelekt, v němž myšlenka dovede být vášní, láskou i bolestí.*“⁸⁷ Bohužel Čapek nedokáže udržet stejný způsob a rytmus vyprávění a román se tak rozpadá na tři části: realismus, grotesku a snový svět. Také se mění postavy. Na začátku knihy měly postavy lidskost. Poté se však změnili ve „zašklebené masky“, přichází o lidskost. Ve třetí části jsou postavy pouhé „dvojnásobné přízraky“. (rozsah cca 2 000 slov)

- PÍŠA, A. M. Vlna utopičnosti II. *Nová svoboda: pokrokový týdeník*. Praha: Otakar Janáček. 13.08.1925, roč. 2, č. 32, s. 514.

Krakatit je v textu zmíněn krátce a je srovnáván s *Továrnou na Absolutno* a *R.U.R.* Podle Píši je však román spíše dobrodružný, než utopický. Jeho vysvětlením je, že hrozivý nástroj není použit k poukázání na společenskou hrozbu, ale je pouhou výbavou hlavní postavy. Tvrdí, že Čapek využívá utopickou perspektivu v románu, aby silněji a přesvědčivěji působil jeho pragmatický konec, který chválí průměrný život. Tvrdí, že stejný konec se nachází i v dílech *Továrna na Absolutno* a *R.U.R.* Píša nakonec

⁸⁷ RUTTE, Miroslav. *Odpoutaný Bůh. Skrytá tvář: kniha essayí*. Vyškov: Obzina, 1925, s. 154-155.

krátce shrnuje dílo *Továrna na Absolutno*, které je podle něj ideově vágní. (rozsah cca 245 slov)

- GÖTZ, František. Karel Čapek (Věci obecnější). *Jasnící se horizont: průhledy a podobizny*. Praha: Václav Petr, 1926, s. 162-163.

V knize Götz věnuje Čapkovi celou kapitolu. Čapek podle něj v *Krakatitu* píše o titánství, které ničí lidství. Titánem je samotný Prokop, který má ve svých rukou osud celého světa. Prokop se snaží uchránit tajemství nástroje destrukce, čelí mnoha pokušením, ale boj vyhrává a nakonec je ukonejšěn Bohem. Čapkův humanismus je podle něj nepevný a uvažuje nad tím, že Čapek nachází lidskost pouze v malých věcech. A každý velký koncept u něj vede k destrukci. Avšak v *Krakatitu* Čapkův humanismus dorostl v „realitu básnickou“. V popředí románu stojí především jeho dialektika. Centrem díla je člověk a jeho osud. Krátce o *Krakatitu* také píše v kapitole *Generace*, kde uvádí podobné myšlenky a interpretace. „*A Krakatit je nový zápas proti pudům gigantické destrukce v duši lidské a apologie malých lidských věcí.*“⁸⁸ (rozsah cca 525 slov)

- SEZIMA, Karel. *Krystaly a průsvity: studie o domácí próze soudobé*. V Praze: Jos. R. Vilímk, 1928, s. 296-304.

Na začátku recenze Sezima píše, že *Krakatit* se zdá býti dobrodružnou lidovou četbou, konkrétně zmiňuje kolportážní román. Dále posuzuje strukturu knihy, způsob, jakým Čapek v díle využívá již zaběhlých praktik k vytvoření něčeho literárně a umělecky nového. „*Cítíte, že tu není pouhé spekulace na líbivost, ani soběstačné honby za senzací přese všechny náběhy k ní. Že tady jde spíš o rehabilitaci obvyklých prostředků průměrné, ba chcete-li, i docela špatné četby a jich užití jaksí na ruby; o jich vyzkoušení k novým, velmi vážným možnostem uměleckým a ideovým. Jde proto také o estetiku značně rafinovanou i paradoxní, a dělej co dělej, o nový výboj slovesný. V Čapkově Krakatitu především tedy jsou*

⁸⁸ GÖTZ, František. *Generace. Jasnící se horizont: průhledy a podobizny*. Praha: Václav Petr, 1926, s. 78.

*spájeny staré konvenční živly v nové asociace, v kterých dřímou a se uvolňují nové vzněty a účiny; známé prvky dávají nové neznámé sloučeniny, které v sobě tají nové emotivní výbuchy.*⁸⁹

V recenzi se také zabývá erotickými a milostnými prvky románu, které se v Čapkově dřívější tvorbě neobjevovaly. Sezima zmiňuje ženy, které v knize mají s Prokopem vztahy. Tyto vztahy Prokopa ovlivnily, přispěly k jeho mravnímu a citovému růstu. Romantické a erotické prvky románu působí živelně, především v kontrastu s předešlou Čapkovou tvorbou.

Dále Sezima pokládá spekulativní otázky, ve kterých zkoumá proč Čapek dílo napsal takovým způsobem, proč příběh zasadil do technického světa. Proč se příběh neodehrál v normálnějších poměrech. Námitky však sám označuje za nekritické, jelikož se jedná o umělecké dílo, ze kterého nelze nic vyloučit. O závěru Sezima píše, že je zlomem struktury románu a nachází se v něm jiná filozofie a morálka, než v předchozích částech *Krakatitu*. Avšak závěr je zdařile napsán. „Závěr sám jest spekulativně dokonce uhnutím od filozofie i morálky, již se zdály učit předchozí příběhy *Krakatitu*. Jest zlomem i v komposici celku. Kdo tolik přepjal výpravnou fantazii, zvýšil do té míry též požadavky na konečné vyvrcholení děje, že každý úbytek gradace působí pak dojmem zemdlení. Souzen sám o sobě, jest tento konec arcí básnický skvělý a pojetím i provedením prostě rozkošný. Román komponovaný zcela intelektualisticky a necitově, ba v jádře proticitově, končí pohádkovou vidinou, smutnou a krásnou, lyricky a téměř písňově jako ukolébavka.“⁹⁰ (rozsah cca 1 550 slov)

- VÁCLAVEK, Bedřich. Skok přes propast. *Od umění k tvorbě: studie z přítomné české poesie*. Praha: Jan Fromek, 1928, s. 38-40.

Text je součástí kapitoly, která se věnuje tvorbě bratří Čapků. Václavek navazuje v textu na *Továrnu na Absolutno*, konkrétně poté co hodnotil kompozici díla. I zde pokračuje v myšlence, že Čapek slučoval „vědeckou utopii se svým filozofováním“.⁹¹

⁸⁹ SEZIMA, Karel. *Krystaly a průsvity: studie o domácí próze soudobé*. V Praze: Jos. R. Vilímek, 1928, s. 297.

⁹⁰ Tamtéž, s. 303-304.

⁹¹ VÁCLAVEK, Bedřich. . Skok přes propast. *Od umění k tvorbě: studie z přítomné české poesie*. Praha: Jan Fromek, 1928, s. 39

Václavek přemítá nad vztahem Čapka k vědě a technice, píše, že Čapkovi je v jádře nesnesitelná. Čapka nazývá rousseauovcem uprostřed technické doby.

Václavek také píše, že se v díle odráží Čapkova romantická neukojenost, tudíž nechává Prokopa projít řadou zkušeností, které ho nakonec zavádí zpět k prostému lidskému životu. Velká část díla se odehrává v podvědomí, které Čapek využívá k tomu, aby se v jeho světě odehrávaly věci mimo řád. V tom nachází podle Václavka krásu. Václavek dále píše, že stejně jako *Továrna na Absolutno*, *R.U.R.* a *Makropulos* je *Krakatit* opět filozofickou básní. Přemítá nad tím, že Čapek využívá detektivku, neliterární útvar, ale způsobem literárním a filozofickým, čímž vzniká směs ideologicko-symbolické prózy. (rozsah cca 355 slov)

- VÁŠOVÁ, Věra. *Karel Čapek s hlediska náboženského*. Praha: YMCA v Československu, vydavatelské oddělení, 1930, s. 29-31.

Na rozdíl od *Továrny na Absolutno* se *Krakatitu* recenzentka věnuje krátce a soustředí se pouze na náboženské aspekty. Vášová oceňuje způsob, jakým Čapek v díle k náboženství přistupuje. V Čapkově přístupu je podle autorky pokora. Krátce jsou také zmíněny ženské postavy, ke kterým Prokop chová city. Čapkovo vyobrazení boha, v podobě stařečka, je podle autorky lidově katolicky tradiční, ale málo nábožensky poctivé. Konkrétní, ale antropomorfní. Celá pasáž je realistická, zároveň symbolická a česká. Podrobněji se Vášová věnuje Čapkově vyobrazení Boha v postavě starce, kterou označuje za poetickou. „*Stařeček – Pán Bůh je lidově katolicky tradiční a málo nábožensky ryzí, příliš konkrétní a antropomorfní představa. Přes to je velmi poetická a celý pasus, podvojný ve svém významu realistickém a symbolickém až do nejmenších podrobností a při tom hluboce český, je jistě z nejkrásnějších ukázek Čapkova umění.*“⁹²

Text byl dříve publikován v *Křesťanské revue* 15.06.1929, ročníku 2 a čísle 10. (rozsah cca 345 slov)

⁹² VÁŠOVÁ, Věra. *Karel Čapek s hlediska náboženského*. Praha: YMCA v Československu, vydavatelské oddělení, 1930, s. 31.

- MUKAŘOVSKÝ, Jan (ed.). Úvod. *Výbor z prózy Karla Čapka*. V Praze: Státní nakladatelství, 1934, s. 15-16.

Text navazuje na autorovo posouzení *Továrny na Absolutno*. Mezi díly je podoba v námětu, avšak rozdíl je v tom, že se nejedná o román-fejeton. *Krakatit* má hlavního hrdinu, nepřetržitý děj, omezená konkrétní dějiště a stejnoměrné plynutí času. Stejně jako v *Továrně na Absolutno*, i zde se nachází technika dvojí roviny. „*Přes to je i zde dodržena technika dvojí roviny, popředí a pozadí: v popředí se odehrává děj, na první pohled úplně souvislý, nesený jen vlastní dynamikou; přihlédneme-li však blíže, vidíme, že hlavní vlákna motivace jeho jednotlivých peripetií (obratů) vedou kamsi do neznáma, kterému připadá funkce „neviditelného“ pozadí.*“⁹³

Mukařovský zmiňuje, že některá jména postav jsou alegorická, konkrétně se jedná o postavu princezny Wille a d'Hemona alias Daimona. Je také otázkou, zda se jedná o osoby nebo ztělesnění zla. Přemítá nad tím, je-li postava na konci románu Bůh, který se stal člověkem, nebo člověk, který se za Boha vydává. Není také jasné, zda celý příběh není pouhým Prokopovým snem. (rozsah cca 510 slov)

- ČERNÝ, Václav. *Karel Čapek. Postavy a dílo*. Svazek XI. Praha: Fr. Borový, 1936, s.16-21.

V knize se Černý věnuje Čapkovi a zabývá se analýzou a úvahami nad jeho tvorbou. Dílo *Krakatit* je zmiňováno společně s Čapkovou další utopickou tvorbou, stejně jako *Továrna na Absolutno*, která byla již zmíněna v předešlé kapitole. Ke *Krakatitu* se vyjadřuje méně než k *Továrně na Absolutno*, ale v obou knihách podle Černého nalezneme Čapkův chvalozpěv na prostý život. Dále se Černý vyjadřuje k tomu, co se čtenářům na *Krakatitu* zamlouvá. Podle něj se jedná o intimnost a lidskost, které se v díle nachází. Konkrétně v tomto smyslu zmiňuje Prokopovy romantické partnerky Anči a Wille, se kterými v průběhu knihy navazuje vztah. „*V Krakatitu se nám rozhodně zamlouvá prvek intimní a lidský: prostinká, srdečná Arcadie Prokopova života po boku Ančině u lékaře v Týnici; psychologie lásky rozpoutaného ramenáče, siláckého roturiera*

⁹³ MUKAŘOVSKÝ, Jan (ed.). Úvod. *Výbor z prózy Karla Čapka*. V Praze: Státní nakladatelství, 1934, s. 15.

*Prokopa a princezny Willy, jejíž vášeň drtí železný pancíř tisícileté, urozené tradice rodinné.*⁹⁴ Roturier je francouzské slovo pro neurozeného člověka.

Černý dále sděluje, že na Čapkových utopických dílech silně působí na čtenáře jeho vynalézavost a jeho působivé a obratné psaní. (rozsah cca 1 800 slov)

- GÖTZ, František. *Český román po válce. Postavy a dílo*. Svazek XI. Praha: Fr. Borový, 1936, s. 30-31.

František Götz v textu hodnotí také *Krakatit*. Čapek v díle nadále rozvíjí konflikt malého lidství s titanismem. Ale na rozdíl od *Továrny na Absolutno* je forma románu sevřenější a epicky silná. Tímto dílem podle Götze končí Čapkovo období expresionismu, ve kterém se Čapek věnoval světovým krizím a věnuje se poté drobnému studiu člověka v povídkách *Povídky z jedné kapsy* a *Povídky z druhé kapsy*. Jedná se o krátký text, který je součástí kapitoly věnující se expresionismu v české próze. (rozsah cca 80 slov)

- POLÁK, Karel. Generace předválečná: Marné hledání nového člověka. In: *Poznání: sbírka souvislých vzdělávacích statí ze všech oborů lidského vědění a tvoření*. V Praze: E. Beaufort, Edice Elzevir, 1936. sv. 1, s. 30-31.

Autor se věnuje *Krakatitu* velmi krátce, dílo nazývá „verneovskou-arbesovskou“ utopií. Píše, že Čapek v díle sdílí se čtenářem stejné myšlenky, které se již objevily v díle *Továrna na Absolutno*. Tedy lidské snažení o pochopení světových záhad je podle něj marné, zatímco prostý praktický život Čapek popisuje v pozitivním světle. V textu je krátce popsán příběh díla. Čapek podle Poláka píše o muži s vrozeným ušlechtilým lidstvím, jenž se ocitá v situacích, kdy je zmítán milostným pokušením. Čapkovo vyobrazení Boha označuje za komické. Bůh nabádá hlavního hrdinu k tomu, aby vytvořil něco prostšího a užitečnějšího, co by učinilo lidi lepší a šťastnější. (rozsah cca 175 slov)

⁹⁴ ČERNÝ, Václav. *Karel Čapek. Postavy a dílo*. Svazek XI. Praha: Fr. Borový, 1936, s. 21.

- ČAPEK, J. B. Dílo a osobnost Karla Čapka. *Naše doba: revue pro vědu, umění a život sociální*. Praha – Královské Vinohrady: Jan Laichter. 1938-1939, roč. 46, č. 1-10, s. 217-218.

Autor se v textu zabývá dílem a osobností Čapka, tudíž je *Krakatit* zmíněn krátce. Upozorňuje, že mezitím co vycházel *Krakatit* v novinách, Čapek napsal *Holmesiana* čili o detektivkách. A v *Krakatitu* Čapek mistrně využívá nejen bleskové filmové tempo, tedy rychle ubíhající, ale také triky detektivních románů. V díle jsou také vhodně využity lidové prvky. Čapek v knize také zachází s psychologismem, který je možné sledovat konkrétně při líčení halucinačních stavů. Často jsou zde i náznaky okultismu, avšak autor neuvádí konkrétní příklad pro toto tvrzení.

Postava Prokopa prochází vývojem, stává se pokorným a přijímá boží příkaz upustit od obrovských pokusů a namísto toho sloužit lidem malými věcmi. Dílo Čapek psal s alegorickým záměrem. (rozsah cca 200 slov)

Závěr

Tato bakalářská práce měla vytyčeny dva cíle. Prvním cílem bylo představit recenze na díla *Továrna na Absolutno* a *Krakatit*, které vznikaly za doby Československé republiky, a zjistit jaké názory a jaká hlediska měli recenzenti na vybraná díla. Jakým způsobem nahlíželi na romány z literárního hlediska a jak na filozofické aspekty vybraných knih. Druhým cílem práce bylo srovnat získané informace z vyhledané recepce s informacemi, které jsou obsaženy v kapitole *Současný stav řešené problematiky*. Pro dosažení těchto cílů byl vytvořen komentovaný soupis pro obě díla, obsahující texty publikované během první Československé republiky. Během tvorby této práce byly získány nejen informace o recepci děl, ale také informace o tom, jak bylo na Čapka nahlíženo v době, kdy vybrané knihy byly prvně knižně publikovány.

Karel Čapek byl publikovaný autor a známá osobnost, tudíž recepce na jeho díla byla již tehdy hojná a názory na vybrané romány byly rozmanité. Avšak řada recenzí a textů se dotkla podobných názorů a myšlenek. V recepci můžeme sledovat ukázkou toho, že již tenkrát si recenzenti Čapkovy literární tvorby cenili. Avšak můžeme najít i recenze či posudky, ve kterých jeho tvorba není příznivě přijata a autoři k ní měli své výhrady. Toto je patrné především u románu *Továrna na Absolutno*.

Co bylo oceňováno na *Továrně na Absolutno* je například způsob, jakým Čapek pracoval s českým jazykem. Hravost, která se v jeho písemném stylu objevuje. Využíval bohatou slovní zásobu a hrál si se slovy, což dodávalo jeho textům živost a originalitu. Vytvářel neotřelé obraty a metaforu. Čapek psal srozumitelným jazykem, přístupným pro široké spektrum čtenářů. Avšak řada kritiků byla toho názoru, že *Továrna na Absolutno* je úpadkem Čapkovy tvorby, jejím zbanálněním. Dílo bylo průměrné, psané pro měšťanské čtenáře. Forma románu byla pro tehdejší recenzenty a kritiky velké téma. Kritici psali o tom, jak je román nesouvislý a necelistvý. Názory, že je forma díla nejednotná a dějově roztržštěná byly tak časté a hlasité, že se k nim Čapek v *Lidových*

novinách vyjádřil. Rozhodl se vysvětlit, že román nejdříve vznikl jako fejeton a byl si vědom nejednotné struktury díla. Někteří oceňovali Čapkovu vynalézavost a nápaditost, která se v *Továrně na Absolutno* nachází. Dále nápady, kterými Čapek v románu přispěl a jak v díle reaguje na tehdejší společenské záležitosti. Řada recenzentů a kritiků také uznale zmiňovala Čapkovu satiru a humor. Jiní zase byli toho názoru, že Čapek humorem maskuje nízkou uměleckou úroveň. Značná část kritiků a recenzentů dílo přijala nepříznivě. Častý názor, který můžeme z textů vyčíst, je ten, že toto dílo postrádá lidství. I když humanismus je jedno ze základních témat díla. Konkrétně se objevuje myšlenka, že postavy nepůsobí jako skuteční lidé. Zdají se být pouhými figurkami, které děj aktivně neovlivňují a slouží spíše jako kulisy a ne skuteční lidé. Překvapivým zjištěním bylo, že několik recenzentů považovalo dílo *Továrna na Absolutno* za skličující. Někteří recenzenti o knize mluví jako o cynické. Část recenzentů psala o tom, jak se v díle projevuje Čapkův pragmatismus. V recepci se objevují názory, že v díle Čapek sdílí své myšlenky o tehdejšímu světě, který mu však nevyhovoval. Proto Čapek přemítal o návratu ke starému obyčejnému životu, především tak bylo souzeno podle konce románu.

Právě v *Krakatitu* se objevuje lidskost, která byla několika kritiky postrádána v *Továrně na Absolutno*. Námět a styl románu *Krakatitu*, ve kterém byl napsán, byl v recepcích přijímán příznivě. Je v nich také často zmiňováno, že *Krakatit* je směsice prvků několika různých žánrů. Konkrétně je uváděn detektivní román, dále kolportážní román, romantický román a pohádkové prvky. Z pohledu kritiků je děj propracovaný a napínavý. Zaměřili se také na erotické a romantické motivy, které se v díle nachází. Ty byly na díle oceňovány. Avšak našly se i výjimky, kdy na tyto motivy nebylo nahlíženo příznivě. Stejně jako v *Továrně na Absolutno*, i v *Krakatitu* zmiňují recenzenti a kritici Čapkův chvalozpěv na prostý život. Na konec románu bylo nahlíženo jako na pragmatický. Oceňována byla propracovanost hlavní postavy, Prokopův vývoj a jeho lidskost. Cesta, kterou musí zdolat a tragika se kterou se musí vyrovnat.

Ve většině vybraných recepcí recenzenti uvádí, že se Čapek románem snažil zaujmout co nejširší okruh čtenářů. Na tuto skutečnost měli kontrastní názory. Někteří na to nahlíželi pochvalně, jiní zase byli názoru, že tím dílo ztrácí na umělecké úrovni. Myšlenka, která se objevovala v několika textech je, že Čapek v této knize psal proti titanismu a stavěl se na stranu přírody a prostého života.

Z recepce jsem zjistila, že Čapek byl s filozofií a pragmatismem ze strany recenzentů a kritiků tehdy silně spojován. Recenzenti na Čapkovu filozofii při posuzování jeho románů brali ohled. U několika textů se zdálo být Čapkova filozofie pro recenzenty a kritiky obzvláště důležitá. I v dnešní době je tento fakt při analýze knih zohledňován. V textech o Čapkovi je pragmatismus zmiňován a je také zmíněn při rozboru vybraných románů. Kompoziční výstavba románu *Továrna na Absolutno* nebyla tehdy velkou částí kritiků a recenzentů přijata příznivě, naopak byla velkým bodem kritiky. Celkově si v době první publikace dílo získalo především odmítající kritiku. V dnešní době je však dílo oceňováno. Nejen pro kompoziční odlišnost od jiných románů, ale i pro samotný děj a společenskou kritiku. Konkrétně je častým názorem, že dílo je Čapkovo vnímání tehdejšího technického vývoje a v knize varuje před jeho možným zneužitím. Stále se opakující informací v recepci *Krakatitu* je, že dílo obsahuje prvky detektivního a kolportážního románu. Tyto informace jsou také uváděny v současné literatuře. V současné literatuře je poukazováno na satiru, která se objevuje v obou románech. Stejně tak na ni dříve poukazovali tehdejší kritici. Konkrétně byla uváděna společenská satira. Mezi kritiky panují shodné názory se soudobými autory, že díla jsou Čapkovou reakcí na tehdejší technický vývoj a jeho možné zneužití. Někteří tehdejší recenzenti označili *Krakatit* za Čapkovo nejvýznamnější prozaické dílo. Stejně názory můžeme nalézt i ve vybraných současných zdrojích. Objevují se informace, že se Čapek snažil psát lidovou četbu. Toto je popsáno také v komentované recepci. Na *Krakatit* je dnes nahlíženo jako na tehdy úspěšné dílo a na *Továrnu na Absolutno* jako na silně kritizované dílo. Podobné úvahy můžeme vyvodit ze zpracované recepce knih.

Celkově je možné říci, že Čapkova díla jsou zaměřena na širokou řadu čtenářů a Čapek se v nich zabýval tehdejšími aktuálními tématy. Stejně jako se v Čapkově tvorbě objevují jeho osobní názory, tak se osobní postoje recenzentů prolínají do recepce těchto děl. Současná literatura se nezabývá pouze Čapkovými díly, ale také ve zmíněných publikacích nacházíme odkazy na řadu myšlenek, které byly obsaženy v kritikách. Avšak je také zřejmý časový odstup mezi současnými autory a tehdejšími kritikami.

Tato bakalářská práce může posloužit jako inspirace pro další práce na podobná témata anebo jako přehled primárních zdrojů. Zajímavé by bylo se věnovat jedné konkrétní osobnosti, která se kritikou Čapkových prací zabývala a zpracovat tuto problematiku podrobněji. Téma této práce by mohlo být nadále rozšířeno o větší počet recepcí v podobě diplomové práce.

Použité zdroje

ADAMOVIČ, Ivan, Jaroslav OLŠA a Ondřej NEFF. *Slovník české literární fantastiky a science fiction*. Praha: R 3, 1995. ISBN 80-85364-57-3.

BLAHYNKA, Milan (ed.). *Čeští spisovatelé 20. století: slovníková příručka*. Praha: Československý spisovatel, 1985. ISBN 22-149-85

BRTNÍK, Václav. *Literatura. Venkov: orgán České strany agrární*. Praha: Tiskařské a vydavatelské družstvo rolnické, 20.05.1925. Roč. 20, č. 117. ISSN 1805-0905.

BURIÁNEK, František. *Karel Čapek*. Praha: Československý spisovatel, 1988.

BURIÁNEK, František. *Karel Čapek*. Praha: Melantrich, 1978.

ČAPEK, J. B. Dílo a osobnost Karla Čapka. *Naše doba: revue pro vědu, umění a život sociální*. Praha – Královské Vinohrady: Jan Laichter. 1938-1939, roč. 46, č. 1-10.

ČAPEK, Karel. *Pragmatismus, čili, Filosofie praktického života*. Praha: F. Topič, 1925.

ČAPEK, Karel. *Továrna na Absolutno: Krakatit*. Praha: Československý spisovatel, 1982.

ČAPEK, Karel. *Továrna na absolutno: román fejeton*. 9. vyd., v ČS 1. vyd. Dílo bratří Čapků. Praha: Československý spisovatel, 1962.

ČERNÝ, Václav. *Karel Čapek. Postavy a dílo*. Svazek XI. Praha: Fr. Borový, 1936.

Český lid: sborník věnovaný studiu lidu českého v Čechách, na Moravě. Praha: V. Šimáček. 1896, roč. V. ISSN 0009-0794.

DURYCH, Jaroslav. *Ejhle člověk!*. V Praze: Ladislav Kuncíř, 1928.

FORST, Vladimír (ed.). *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce. 1. A–G*. Praha: Academia, 1985. ISBN 80-200-0797-0

FRAENKL, Pavel. *Panorama. Host: měsíčník Literární skupiny*. Hranice-Přerov: Obzor, 01.05.1925. Roč. 4, č. 8.

GÖTZ, František. Čapkův nový román. In: GÖTZ, František, CHLÍBCOVÁ, Milada (ed.). *Literatura mezi dvěma válkami: výběr z díla*. Praha: Československý spisovatel, 1984.

GÖTZ, František. *Český román po válce. Postavy a dílo*. Svazek XI. Praha: Fr. Borový, 1936.

GÖTZ, František. *Jasnící se horizont: průhledy a podobizny*. Praha: Václav Petr, 1926.

HILBERT, Jaroslav. Krakatit. *Venkov: orgán České strany agrární*. Praha: Tiskařské a vydavatelské družstvo rolnické. 19.10.1924, roč. 19, č. 247. ISSN 1805-0905.

HORA, Josef. Karel Čapek: Krakatit. In: HORA, Josef a VÍŠKOVÁ, Jarmila, (ed.). *Duch stále se rodící*. Praha: Československý spisovatel, 1981.

JV. Literatura a umění. *Čas*. V Praze: Jan Herben. 21.05.1922, roč. 32, č. 117.

K.H. Literatura. *Naše doba: revue pro vědu, umění a život sociální*. Praha – Královské Vinohrady: Jan Laichter. 25.05.1922, roč. 29, č. 8.

KLÍMA, Ivan. *Karel Čapek*. Praha: Československý spisovatel, 1965.

KUDĚLKA, Viktor. *Boje o Karla Čapka*. Praha: Academia, 1987.

LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátků k dnešku. 2., dopl. vyd. [i.e. 3. vyd.]*. Česká historie. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-963-8.

Literatura a umění. *Moravská orlice*. Jan Ehrenberger. 25.5.1922, roč. 60, č. 119. ISSN 1803-117X.

MUKAŘOVSKÝ, Jan (ed.). *Dějiny české literatury. 4, Literatura od konce 19. století do roku 1945*. Praha: Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-85865-48-3.

MUKAŘOVSKÝ, Jan (ed.). *Výbor z prózy Karla Čapka*. V Praze: Státní nakladatelství, 1934.

NEFF, Ondřej. *Něco je jinak: (komentáře k české literární fantastice)*. Praha: Albatros, 1981.

NOVÁK, Arne. Kulturní kronika. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně. 5.7.1924, roč. 32, č. 335. ISSN 1802-6265.

NOVÁK, Arne. Poslední rok v české literatuře. *Ročenka Československé republiky*. Praha: Tiskový odbor čsl. národní demokracie. 1923, roč. 2, č. 1.

NOVÁK, Arne. Poslední rok v české literatuře. *Ročenka Československé republiky*. Praha: Tiskový odbor čsl. národní demokracie. 1925, roč. 4, č. 1.

NOVÁK, Jan Václav a Arne NOVÁK. *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*. V Olomouci: R. Promberger, 1936-1939.

PAPOUŠEK, Vladimír et al. *Dějiny nové moderny: česká literatura v letech 1905-1923*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1792-5.

PAPOUŠEK, Vladimír et al. *Dějiny "nové" moderny. 3, Věk horizontál : česká literatura v letech 1935-1947*. Praha: Academia, 2017. ISBN 978-80-200-2736-8.

PAPOUŠEK, Vladimír et al. *Dějiny nové moderny. 2, Lomy vertikál: česká literatura v letech 1924–1934*. Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2296-7.

PÍŠA, A. M. Vlna utopičnosti II. *Nová svoboda: pokrokový týdeník*. Praha: Otakar Janáček. 13.08.1925, roč. 2, č. 32.

PÍŠA, Antonín M. Referáty. *Proletkult: týdeník Komunistické strany Československa pro proletářskou kulturu*. Praha: Komunistické nakladatelství. 23.08.1922, roč. 1, č. 30.

POLÁK, Josef. *Pseudonymní a anonymní tvorba Karla Čapka v týdeníku Nebojsa (1918-1920)*. Praha: Centr Evropy, 2000. ISBN 80-902758-2-6.

POLÁK, Karel. Generace předválečná: Marné hledání nového člověka. In: *Poznání: sbírka souvislých vzdělávacích statí ze všech oborů lidského vědění a tvoření*. V Praze: E. Beaufort, Edice Elzevir, 1936. sv. 1.

POLAN, Bohumil. Literatura. *Nové Čechy: pokroková revue politická, sociální a kulturní*. Praha: Jaroslav Werstadt. 26.11.1924, roč. 8, č. 3.

POLAN, Bohumil. Literatura. *Pramen: plzeňský měsíčník pro literaturu, umění a práci kulturní*. V Plzni: Karel Beníško. 15.09.1924, roč. 5, č. 1.

Posudky. *Hlídky: měsíčník vědecký se zvláštním zřetelem k apologetice a filosofii*. V Brně: Papežská knihtiskárna benediktinů rajhradských. 1922, roč. 39, č. 8.

R. Literatura. *Česká osvěta: list věnovaný zájmům veřejného knihovnictví a organizaci lidového vzdělání*. Praha: Kamil Harmach. 12.1924, roč. 21, č. 4. ISSN 1803-0831.

RUTTE, Miroslav. *Skrytá tvář: kniha essayí*. Vyškov: Obzina, 1925.

SEZIMA, Karel. *Krystaly a průsvity: studie o domácí próze soudobé*. V Praze: Jos. R. Vilímek, 1928.

ŠALDA, František X. Spory literární. *Var: pokrokový list pro veřejné otázky*. V Praze: Občanská knihtiskárna. 01.12.1924, roč. 3, č. 11.

T. Dobrá četba. *Česká osvěta: list věnovaný zájmům veřejného knihovnictví a organizaci lidového vzdělání*. Velvary: Kamil Harmach. 1921-1922, roč. 18, č. 17. ISSN 1803-0831.

THE NOBEL PRIZE. Nomination archive. Online. © Nobel Prize Outreach AB 2024.
Dostupné z:

https://www.nobelprize.org/nomination/archive/show_people.php?id=1590
[citováno 2024-02-25].

VÁCLAVEK, Bedřich. Česká literatura XX. století. In: *Dvacáté století: co dalo lidstvu: výsledky práce lidstva XX. věku: Díl VII: Z duševní dílny lidstva*. Praha: VI. Orel, 1934.

VÁCLAVEK, Bedřich. Skok přes propast. *Od umění k tvorbě: studie z přítomné české poesie*. Praha: Jan Fromek, 1928.

VÁŠOVÁ, Věra. *Karel Čapek s hlediska náboženského*. Praha: YMCA v Československu, vydavatelské oddělení, 1930.

VESELÝ, Antonín. *Listy autorům a jiné dokumenty z českého literárního života po válce*. Brno: St. Kočí, 1924.

WELLEK, René, Austin WARREN, Zdeněk STŘÍBRNÝ, Miroslav PROCHÁZKA a Miloš CALDA. *Teorie literatury*. Olomouc: Votobia, 1996. ISBN 80-7198-150-8.

X. Literatura. *Zvon: týdeník beletristický a literární: majetek družstva spisovatelského*. V Praze: F. Šimáček. 15.06.1922, roč. 22, č. 39.

ZOUHAR, Jan, (ed.). *Slovník českých filozofů*. V Brně: Masarykova univerzita, 1998. ISBN 80-210-1840-2.